

ΣΟΦΙΑ ΣΙΑΓΑ

ΕΔΑΦΗ/ΙΑ

ΣΚΕΨΗΣ *και* ΑΙΣΘΗΣΗΣ
για την αρχιτεκτονική

επίβλεψη: Δήμητρα Χατζησάββα

ΑΙΣΘΗΣΗ - ΕΔΑΦΟΣ - ΔΥΝΑΜΕΙΣ - ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ -
ΒΛΕΜΜΑ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΓΓΕΛΙΔΑΚΗΣ - ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΑΝΤΩΝΑΣ
- ΝΕΛΛΑ ΓΚΟΛΑΝΤΑ - ΚΑΖΟΥΟ ΣΕΙΜΑ - ENRIC
MIRALLES

Οκτώβριος 2018

επιμέλεια: Σοφία Σιάγα

επιβλεψη: Δημήτρης Χατζησάββα

τμήμα: Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

σχολή: Πολυτεχνείο Κρήτης

ΕΔΑΦΗ/ΙΑ

ΣΚΕΨΗΣ και ΑΙΣΘΗΣΗΣ
για την αρχιτεκτονική

ερευνητικό κείμενο

Ευχαριστώ τον καθένα και το καθετί που βοήθησε στο γράψιμο αυτού του κειμένου. Και φίλους και γονείς και σκύλους και εδάφη και ανάγλυφα και ζωντανούς αρχιτέκτονες και πεθαμένους αρχιτεκτονες και όχι αρχιτέκτονες. Τον καθένα και το κάθετι πραγματικά.

per se

περιεχόμενα

Εισαγωγικά			9
Ντελεζογκουαταρική αίσθηση – Γιατί Ντελέζ;			13
Πλατώ	I	Αίσθηση	19
Ζωγραφική και <i>Αίσθηση</i> Τα επίπεδα της <i>αίσθησης</i> Στρατηγική της Απομορφopoποίησης Αντί-Αναπαράσταση (<i>difference-in-itself</i>) σωσίες και αντίγραφα Τα αισθήματα ως παραστατά (<i>Γιαθηματική Αίσθηση</i>)			
Πλατώ	II	Έδαφος	37
Περιβαλλοντα και <i>Ρυθμοί</i> Σύσταση Σώμα χωρίς Όργανα Πραγματικότητα Οικο-λογική <i>Territory</i> Νομαδολογία Έδαφος-ρίζα και Έδαφος-ρυθμός/συνεκτικό πεδίο Γεωφιλοσοφία			
Πλατώ	III	Δυνάμεις	69
Απεικόνιση του αόρατου Παραμόρφωση Απεικόνιση και βία <i>Συμβάν</i> Το ζευγάρι της <i>αίσθησης</i> (τρίτο) Χώρα <i>Γήνεσθαι</i> και Περιγράμμα/Μορφή			
Πλατώ	IV	Διάγραμμα	89
<i>Πτυχή</i> /Τοπολογία/Υποκειμενοποίηση/Το μέσα της σκέψης <i>Συνέχεια</i> <i>Διάγραμμα</i> Φουνώ Χάρτης και αποτύπωμα Εναλλακτικός Ρεαλισμός			
Πλατώ	V	Βλέμμα	117
Παρουσία Το απτικό μάτι Μιζάζ Χαρακτική Χωρίς γυαλιά			
Συμπερασματικά			126

περιεχόμενα

Εισαγωγικά	9
<i>Τι μπορεί μια συναρμογή;</i>	15
Εδάφη - Εδάφια I Ανδρέα Αγγελιδάκη	20
Εδάφη - Εδάφια II Αριστείδη Αντονά	42
Εδάφη - Εδάφια III Νέλλας Γκόλαντα	60
Εδάφη - Εδάφια IV Καζυγο <i>Sejima</i>	78
Εδάφη - Εδάφια V <i>Enric Miralles</i>	94
Συμπερασματικά	126

Η ερευνητική εργασία επιχειρεί να διερευνήσει ένα θεωρητικό σύστημα σκέψης και αίσθησης για να παρουσιαστεί με άμεσο τρόπο το έργο πέντε αρχιτεκτόνων.

Το γραπτό κείμενο της ερευνητικής *Εδάφη-Εδάφια σκέψης και αίσθησης για την αρχιτεκτονική, συναρμώζει* δύο παράλληλες αφηγήσεις με μερική αυτονομία, που η μία βοηθά στην κατανόηση της άλλης: η μία φιλοσοφική και η άλλη αρχιτεκτονική. Πέντε έννοιες από το έργο των διανοητών *Deleuze* και *Guattari* (αίσθηση, έδαφος, δυνάμεις, διάγραμμα, βλέμμα) παρουσιάζονται αποσπασματικά για την κατανόηση και ανάλυσή τους και παράλληλα συνδέονται με το έργο πέντε αρχιτεκτόνων (Ανδρέας Αγγελιδάκης, Αριστείδης Αντονάς, Νέλλα Γκόλαντα, *Kazuyo Sejima*, *Enric Miralles*) προκειμένου να παρουσιαστεί η αίσθηση και η λογική του αρχιτεκτονικού τους έργου.

Το ερευνητικό αυτό κείμενο, δεν αποτελείται από κεφάλαια αλλά από *πλατώματα* (*platenuax*). Αυτά, τα πλατώ, μπορούν να ερμηνευθούν ανεξάρτητα μεταξύ τους, εκτός από το συμπέρασμα. Φτιάχνεται από στρώματα, κατατμητικότητες, εδαφικότητες, γραμμές φυγής, εντάσεις, κινήσεις απεδαφικοποίησης και αποστρωμάτωσης. Όλα αυτά συνιστούν μια *συναρμογή*, μια *πολλαπλότητα*.

Το γραπτό, ως τέτοιο, υπάρχει μόνο σε σχέση με άλλες *συναρμολογές* ή άλλα ΣχΟ. Ενδιαφέρει με τι λειτουργεί, (με) τι μεταδίδει ή δεν μεταδίδει *εντάσεις*, με ποια άλλα ΣχΟ συγκλίνει, σε ποιες *πολλαπλότητες* εισάγεται και πως μεταμορφώνει τη δική του.

*Γράφω σημαίνει εμπλέκομαι σε ένα γίνεσθαι.
Γράφω σημαίνει χαρτογραφώ, σημαίνει ότι είμαι
χαρτογράφος (Deleuze 1988b:84).*

Η γραφή έχει σχέση με τη χαρτογράφηση περιοχών που πρόκειται να έρθουν. Γράφεται ως ένα ερευνητικό κείμενο-*ρίζωμα*. Ένα *ρίζωμα* συντίθεται από *πλατώματα*, που το κάθε ένα επικοινωνεί με το άλλο μέσω μικροσχισμών. Κάθε *πλάτωμα* μπορεί να διαβαστεί από οποιαδήποτε θέση και να συσχετιστεί με οποιαδήποτε άλλη. Είναι πάντα στη *μέση*, δεν έχει ούτε αρχή ούτε τέλος. Είναι ένα *σύστημα* άκεντρο, μη ιεραρχικό, μη σημαίνον. Αυτό που μετρά στο γραπτό-*ρίζωμα*, είναι η *σχέση* του με κάθε είδους *γίνεσθαι*. Κατά τη *ντελεξογκουαταρική αίσθηση*, αυτό που λείπει είναι μια *Νομαδολογία*, το αντίθετο μιας ιστορίας.

Κάντε ρίζωμα και όχι ρίζα, μη φυτεύετε ποτέ! Μη σπέρνετε, πολλαπλασιάστε! Μην είστε ένα ή κάτι πολλαπλό, να είστε πολλαπλότητες!... Όχι ακριβείς ιδέες, απλώς μία ιδέα (Γκοντάρ). Κάντε χάρτες

εισαγωγικά

και όχι φωτογραφίες, ούτε σκιαγραφήματα.

Μεθοδολογικό εργαλείο στην προσέγγιση της παρουσίας και στη δόμηση του ερευνητικού κειμένου είναι η έννοια της *συναρμογής*, που βρίσκει ορατές και αόρατες *σχέσεις* σε αποσπασματικά αφηγήματα για να φωτίσει με άλλο τρόπο το έργο των πέντε αρχιτεκτόνων. Το γραπτό-*συναρμογή* αντιτίθεται στην τυπική ταξινόμηση του αρχιτεκτονικού λόγου, αφού τα *πλατώ* μπορούν να διαβαστούν αποσπασματικά και παράλληλα.

Το ερευνητικό κείμενο αποτελείται και οργανώνεται από τρεις *συναρμογές* :

Α. τη *συναρμογή* φιλοσοφίας-αρχιτεκτονικής. Πέντε έννοιες της Ντελεζογκουαταρικής φιλοσοφίας:

- i. αίσθηση (D2003, *Francis Bacon: The logic of sensation*)
- ii. έδαφος (D&G1987, *Mille plateaux*)
- iii. δυνάμεις (D1962, *Nietzsche and Philosophy*, D1988b, *Foucault*)
- iv. διάγραμμα (D1988b, *Foucault*)
- v. βλέμμα (D1988b *Foucault*, D1993a *The Fold: Leibniz and the Baroque*)

εισαγωγικά

συναρμολογούνται με πέντε αρχιτέκτονες:
Ανδρέας Αγγελιδάκης, Αριστείδης Αντονάς,
Νέλλα Γκόλαντα, *Kazuyo Sejima*, *Enric Miralles*

Β. τη *συναρμογή*(*assemblage*), δομική συνιστώσα
στην άρθρωση αρχιτεκτονικού αφηγήματος
(θεωρητικό-αρχιτεκτονικό έργο) των πέντε
αρχιτεκτόνων:

- i. Ανδρέας Αγγελιδάκης
- ii. Αριστείδης Αντονάς
- iii. Νέλλα Γκόλαντα
- iv. *Kazuyo Sejima*
- v. *Enric Miralles*

Γ. τη *συναρμογή*, ως βασική δομική συνιστώσα
ολόκληρου του ερευνητικού κειμένου.

Στόχος, η κατανόηση του χώρου με *λογική* και
αίσθηση.

Η ντελεζογκουαταρική αίσθηση εκφράζει την ευαισθησία της γενιάς τους 21^{ου} αιώνα. Ο 21^{ος} αι. είναι η εποχή της συνύπαρξης, του συλλογικού, της συνείδησης, είναι (αντι)-γκρουπάρισμα των μοναδικοτήτων. Να μοιράζεσαι με άλλους, διατηρώντας την υποκειμενικότητά σου, λέει ο *Deleuze* και δεν αποδέχεται τίποτα ως δεδομένο. Αρνείται τις προκαθορισμένες δομές, που εμποδίζουν τη σκέψη: όχι προκαθορισμένο σύστημα, όχι λεξιλόγιο, όχι αποδοχή της νόρμας, των κανόνων, όχι αιτιολόγηση, όχι κοινή γνώμη, αλλά δημιουργία, μετασχηματισμός. Αντί να γκρουπάρουμε τις μοναδικότητες, πρέπει να ανακαλύψουμε το γίνεσθαι των μοναδικοτήτων. Έχει εμμονή με τη διαφορά και το γίνεσθαι.

Δεν προσπαθεί να επιβάλλει ένα και μοναδικό σύστημα σκέψης, γιατί θέλει να δείξει ότι η σκέψη παίρνει διαφορετικές μορφές (Colebrook 2001:7).

Deleuze και *Gnattari* κινούνται σε έναν ευαίσθητο μεταστρουκτουραλισμό που μετασχηματίζεται μέσω της σκέψης. Ελευθερία, ανακάλυψη, δημιουργία, πειραματισμός, όχι κλειστές, προκαθορισμένες δομές. Προτείνει να μετασχηματίσουμε τη ζωή (Colebrook 2001:2), σε αντίθεση με τη φαινομενολογία και τον στρουκτουραλισμό που τοποθετούν το

Ντελεζογκουαταρική αίσθηση - Γιατί *Deleuze* ;

γίνεσθαι και τη διαφορά σε ένα σταθερό έδαφος-βάση (η φαινομενολογία έχει έδαφος την εμπειρία και ο στρουκτουραλισμός τη γλώσσα).

Η φιλοσοφία του *Deleuze* μετασχηματίζει τη ζωή, δεν παρέχει φιξαρισμένες λύσεις. Καταστρέφει την κοινή λογική(*common sense*) και υμνεί το γίνεσθαι της ζωής μέσω της εμπειρίας. Όχι σκέψη υπό όρους ομοιότητας, που απλοποιεί τα φαινόμενα ώστε να ταιριάζουν σε ένα κυρίαρχο μοντέλο ενότητας.

Η ντελεζική έννοια των *simulacra*(ομοιωμάτων) είναι μια κριτική στη φαινομενολογία. Τα *simulacra* είναι εικόνες χωρίς πρωταρχή, δεν είναι γνήσια. Ο κόσμος είναι ένα σμήνος εμφανίσεων χωρίς βάση/πρωταρχή. Αντιτίθεται στο πλατωνικό δίπολο γνήσιο-αντίγραφο και επηρεασμένος από το *Nietzsche*, διατυπώνει ότι ο κόσμος είναι φτιαγμένος από ομοιώματα(*simulacra*), σωσίες, αντίγραφα χωρίς γνήσιο. Πίσω από τα ομοιώματα δε βρίσκεται η αλήθεια.

Τι μπορεί μια συναρμογή;

Ο όρος *συναρμογή*, αναπτύχθηκε από τους *Deleuze* και *Guattari* και προέρχεται από το γαλλικό *agencement* που σημαίνει *κανονίζω, οργανώνω, ταιριάζω* (Hannabuss 2010:18). Στην *Ντελοζογκουαταρική αίσθηση*, μια *συναρμογή* εμπεριέχει ένα τρόπο να σιέφτεσαι με *σχέσεις*. Είναι η διαδικασία σύνθεσης που είναι εναρμονισμένη με την πρακτική, την υλικότητα και την ανάδυση (Hillier and Abrahams 2013:14). *Συναρμόζω* σημαίνει φέρνω ετερογενή σώματα (ανθρώπινα, μη ανθρώπινα, οργανικά, μη οργανικά, τεχνικά και φυσικά) σε *σχέση* με άλλα, τα διαχωρίζω και τα επανασυνδέω αλλού. Αυτές οι *σχέσεις*, είναι προσωρινές, όπως οι αλλαγές των γεωλογικών στρωμάτων εξαιτίας της *πτώχωσης/εκπτώχωσής* τους. Δεν έχουν τέλος, εκτός αν διακοπούν. *Ενεργοποιούνται* από μια *πολλαπλότητα σχέσεων μεταξύ* στοιχείων/σωμάτων που μόνα τους δεν έχουν σημασία (Hillier and Abrahams 2013:15).

Κάτι νέο προκύπτει από την καταγραφή του ήδη υπάρχοντος. Δεν υπάρχει προκαθορισμένο μοντέλο ή δέντρο, μόνο ένας συνεχής κόσμος *σχέσεων* από τον οποίο κάτι αναδύεται. *Deleuze* και *Guattari*, προκειμένου να εξηγήσουν τη σύνδεση, το *κρατώ ενωμένα* των ετερογενών στοιχείων, χρησιμοποιούν το *ρίζωμα* (όχι δέντρο, αλλά φυτό, όπως το τζίντζερ). Το *ρίζωμα* διαδίδει νέες ρίζες που βλασταίνουν

Τι μπορεί μια συναρμογή;

σε οποιοδήποτε σημείο, σχηματίζοντας *δίκτυο*. Είναι ένας χάρτης συνδέσεων, άκεντρος, μη ιεραρχικός. Οι *συναρμογές* αναδύονται από τα *διαγράμματα*. Το *διάγραμμα* είναι ένα χάρτης της λειτουργίας της *συναρμογής* (Hillier and Abrahams 2013:21). Έχουν εφαρμογή στη διευθέτηση χώρων, στη λειτουργία των οικολογιών και σκοπό έχουν τη δημιουργία νέων τρόπων λειτουργίας.

Η έννοια του *ριζώματος* είναι πολύ χρήσιμη στον αστικό σχεδιασμό. Παράγει μια νέα έκφραση, ένα νέο *έδαφος*, μια νέα πραγματικότητα, από απρόβλεπτες *σχέσεις* (Hillier and Abrahams 2013:22).

Η λειτουργία είναι το προϊόν του *εδάφους*, και όχι το συμβατικό/προβλέψιμο αντίστροφο, σχολιάζουν οι *Deleuze, Guattari* (Hannabuss 2010:19). Τα στοιχεία συνδέονται με το *έξω* σε άλλες *συναρμογές*.

Κάτι μπορεί σε διαφορετική *συναρμογή* να δώσει διαφορετικό αποτέλεσμα. *Εδάφη* και *συναρμογές* είναι εξαρτώμενα.

Τα *εδάφη*(*territories*) δεν είναι χώροι, καταλαμβάνουν χώρο. Η *εδαφικοποίηση* κατασκευάζει το νόημα. Σημασία έχει η διαδικασία. Τα στοιχεία διπλώνονται μαζί και μετασχηματίζονται σε κάτι νέο. Σημασία

Τι μπορεί μια συναρμογή;

δεν έχουν τα στοιχεία, αλλά οι σχέσεις τους, αυτό που βρίσκεται *μεταξύ*. Πρόκειται για μια *γεωγραφία σχέσεων*. Ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός γίνεται λοιπόν η τέχνη των *σχέσεων*. Ο χώρος δεν αποτελείται από σημεία, αλλά από γραμμές. Οι αρχιτέκτονες χρειάζεται να ανιχνεύσουν τις γραμμές με σταθερή ροή, τις γραμμές που διχάζονται και αλλάζουν διαστάσεις, για να καταλάβουν τι συμβαίνει στις γεωγραφικές περιοχές που μελετούν. Σκεπτόμενοι με *συναρμογές*, η σκέψη ανοίγεται στον πειραματισμό και στην ελευθερία στο θέμα της χωρικής δομής, και δεν επαναπαύεται σε προκαθορισμένες λύσεις ή μορφές.

Σκεπτόμενοι τις *σχέσεις*, τη διαδικασία και όχι το τελικό προϊόν (Hillier and Abrahams 2013:23). Μια *συναρμογή* εμπεριέχει μια *συνοχή* στοιχείων που αντιτίθεται στον παραδοσιακό δυϊσμό μορφής-περιεχομένου, υποκείμενου-αντικείμενου, *figure-ground*, πλήρους-κενού, μέρους-όλου. Είναι *δυναμική συναρμογή*, είναι *πολλαπλότητα*, σε ένα πεδίο συνεκτικότητας που εξωθεί τον εαυτό της (*figure-figure*) και δεν περιορίζεται σε δίπολα. Ο *Deleuze* χρησιμοποιεί τη *συναρμογή* για να αναπτύξει μια φιλοσοφία που απορρίπτει τα δίπολα και προωθεί το μόνιμα ενεργό *μεταξύ* (*between*) (Hillier and Abrahams 2013:19).

Τι μπορεί μια συναρμογή;

Η αρχιτεκτονική είναι μια *συναρμογή* που εμπεριέχει και εδαφικά μέρη και αρχιτεκτονικά μέρη και εδαφιοποιημένα μη-αρχιτεκτονικά μέρη.

Πλατώ Ι

Αίσθηση

Ζωγραφική και Αίσθηση Τα επίπεδα της *αίσθησης* Στρατηγική της Απομορφοποίησης Αντί-Αναπαράσταση(*difference-in-itself*) *σωσίες* και αντίγραφα Τα αισθήματα ως παραστατά (Παθηματική Αίσθηση)

Υπάρχουν δύο τρόποι να κινηθούμε πέραν της αναπαράστασης: μέσω της αφηρημένης φόρμας ή μέσω της φιγούρας. Ο *Cezanne* έδωσε σε αυτή τη φιγούρα, το όνομα *αίσθηση*. Η φιγούρα είναι η μορφή που σχετίζεται με την *αίσθηση* και δρα κατευθείαν στο νευρικό σύστημα(σάρκα), ενώ στην αφηρημένη μορφή διαμεσολαβεί το μυαλό(οστό).

Μορφή είναι η αισθητή φόρμα αναγόμενη στην αίσθηση (D2003:34, *Painting and sensation*).

Η αναπαραστατική φόρμα απευθύνεται στη λογική, ενώ η μη αναπαραστατική πρώτα στην *αίσθηση* και

Εδάφη/ια

Αγγελιδάκη

Αρχιτέκτων και Καλλιτέχνης

ΑΓΓ/αίσθηση : Αρχιτέκτων που σκέφτεται και σχεδιάζει – όχι τούβλα και μπετά - την αίσθηση του μη-μέλλοντος, που υιοθέτησε από αρχιτέκτονες ενεργούς στα 70s, όπως ο *Koolhaas* και οι *Superstudio*. Φτιάχνει εδάφη-χαρακτήρες, συναισθηματικές υπάρξεις. Σωματοποιεί την ψυχική ύπαρξη, τα συναισθήματά του. Μορφή είναι η αισθητή φόρμα αναγόμενη στην αίσθηση, όπως λέει ο *Deleuze*.

Φτιάχνει σειρές φανταστικών κτιρίων, *bibelot* (εικ.1), καθαρά όντα από αισθήματα, που τα αντιλαμβάνεσαι με το στομάχι, όχι με το μυαλό. Όπως ο *Bacon* και ο *Cezanne*, σχεδιάζει την αίσθηση, καταγράφει το γεγονός.

Συνήθιζα να χτίζω τα συναισθήματά μου,
τώρα τα βλέπω να φεύγουν, λέει (Andreas
Angelidakis Portfolio 2018:60, *La loge*).

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

μετά σε αφήνει να εισχωρήσεις στο γεγονός. Ίσως έχει σχέση με την ασάφεια των ίδιων των γεγονότων, τον τρόπο με τον οποίο οι μορφές των πραγμάτων είναι συγκεχυμένες· γι' αυτό ένα τέτοιο είδος καταγραφής της φόρμας είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα (Sylvester 1975:57).

Η Αίσθηση είναι το αντίθετο του απλού, του έτοιμου, του κλισέ (D2003:34, Painting and sensation).

Είναι το να Είσαι-στον-Κόσμο. Είναι το γίνομαι αίσθηση και κάτι συμβαίνει μέσα σ' αυτήν, κατά τους φαινομενολόγους. Το ίδιο σώμα, που είναι και αντικείμενο και υποκείμενο, δίνει και δέχεται την αίσθηση. Η αίσθηση στο *Cezanne* δε βρίσκεται στον αέρα, στο παιχνίδι φωτός και χρώματος, όπως στους Ιμπρεσιονιστές, αλλά στο σώμα, ακόμα και στο σώμα ενός μήλου. Αυτό που ζωγραφίζεται στον καμβά είναι το σώμα που βιώνει αυτή την αίσθηση. Η μηλότητα του μήλου, κατά τον *Lawrence*.

Bacon και *Cezanne* ζωγραφίζουν την αίσθηση, ή όπως θα έλεγε ο *Bacon* καταγράφουν το γεγονός. Τα έργα τους δεν γίνονται κατανοητά με το μυαλό, αλλά με το στομάχι, όπως λέει η Χατζησάββα. Δρουν κατευθείαν στο νευρικό σύστημα. Όπως λέει ο *Valéry*, η αίσθηση παρακάμπτει την πλήξη της

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

εικ.1.
*Fantasy buildings,
bibelots, body parts
and bags, 2015*

Αρχιτέκτων που δε χτίζει πια, φτιάχνει συναισθηματικά *εδάφη*. Αφήνει το προσωπικό στοιχείο να επηρεάσει τα *εδάφη* του. Τα *εδάφη* του παθαίνουν από την αβεβαιότητα και την αμφισημία του. Η δουλειά του είναι ενστικτώδης, πρώτα τα κάνει και μετά τα *σκέφτεται*. Στις συνεντεύξεις του αναφέρει ότι μια μικρή καλλιτεχνική χειρονομία λέει πολλά, ενώ μια σύνθετη αρχιτεκτονική χειρονομία μπορεί και να μη λέει τίποτα. Η προσέγγισή του είναι σουρρεαλιστικά οικολογική και αναφέρεται σε ένα *δυναμικό* μέλλον. Δεν αναπαριστά μνήμες και *εμπειρίες*, αλλά ένα *δυναμικό* κόσμο. *Αρχιτεκτονική* είναι ένας τρόπος να σκεφτείς πώς ζούμε, *εξηγεί*.

Αντιτίθεται στο παραδοσιακό δίπολο γνήσιο-αντίγραφο. Γι' αυτόν, αυθεντικό/πραγματικό κτίριο δεν υπάρχει, υφίσταται μόνο στο μυαλό του αρχιτέκτονα. Το κτισμένο είναι μια προσομοίωση της ιδέας του αρχιτέκτονα.

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών Deleuze & Guattari

μετάδοσης μιας ιστορίας, μεταδίδεται αυτόματα.

*Έχει να κάνει με το ένστικτο. Είναι πολύ δύσκολο να καταλάβεις γιατί μερικά έργα απευθύνονται στο νευρικό σύστημα άμεσα, ενώ άλλα σου λένε την ιστορία μακρογροώντας μέσω του εγκεφάλου (D2003:34, *Painting and sensation*).*

Η μορφή(*figure*) που σχετίζεται με την αίσθηση αντιτίθεται της μορφής του αντικείμενου που αναπαριστάται(*figuration*). Η φιγούρα θα προκύψει από την αφαίρεση, αλλά δε θα έχει καμία σχέση με αυτή. Είναι μια προσπάθεια να αποτυπωθεί το εικονογραφικό στοιχείο στο νευρικό σύστημα πιο βίαια και με μεγαλύτερη ένταση, λέει ο *Bacon* στις συνεντεύξεις του. Όπως αναφέρει ο *Artaud*, η ωμότητα δεν είναι ότι πιστεύουμε γι' αυτήν, εξαρτάται όλο και περισσότερο από εκείνο που αναπαριστάται. Η βία της αίσθησης διαφέρει από τη βία του αναπαριστώμενου. Συνιστά μορφή και επιδρά άμεσα στο νευρικό σύστημα.

Η αφηρημένη ζωγραφική είναι ένα αποκλειστικά αισθητικό πράγμα. Μένει πάντα σε ένα επίπεδο. Ενδιαφέρεται μόνο για την ομορφιά των μοτίβων και σχημάτων της ... Η μεγάλη τέχνη είναι βαθιά τακτοποιημένη. Ακόμα και όταν μέσα σ' αυτήν την τάξη υπάρχουν πάρα πολύ ενστικτώδη

Το να ξανασκεφτούμε το ήδη υπάρχον είναι αρκετό, τονίζει (Andreas Angelidakis Portfolio 2018:3, Unauthorised).

ΑΓΓ/έδαφος : Τα μέρη παθαίνουν από τις ιδέες για τα μέρη. Τα *εδάφη* του είναι συνθέματα της μοντέρνας αρχιτεκτονικής και του φανταστικού(ιδέες) υπό την ελληνική οικονομική κρίση. Έχει εμμονή με τα χωρίς ταυτότητα, αυθαίρετα κτίρια. Παθαίνει από τα ερείπια. Προσπαθεί να πει ιστορίες με κτίρια. Χτίζει *εδάφη*-Ερείπια, αντί για ουτοπικά περιβάλλοντα με νέες μορφές. Σχεδιάζει *εμπειρίες*, όχι μορφές. *Αρκετά κτίρια έχουμε ... Το να παραδεχτεί κανείς ότι υπάρχουν ήδη αρκετά αντικείμενα και κτίρια που φαίνεται επαναστατικό, λέει.*

εικ.3. το "Casino"
απεδαριμοποιείται

Δίνει χαρακτήρα, πάθος, ζωή στο κτισμένο, όπως ο *Koolhaas* με το Τείχος του Βερολίνου (*Exodus, thesis*, 1972). Τα *εδάφη*-Ερείπιά του είναι το γίνεσθαι-χαρακτήρας του μοντέρνου.

Είναι το *δυναμικό* μέλλον του άσπρου κύβου του μοντέρνου. Τα ερείπια έχουν ένα πολύπλοκο συναίσθημα για την ιστορία τους. Τα *εδάφη*-Ερείπια είναι

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών Deleuze & Guattari

και τυχαία πράγματα, πιστεύω πως όλα αυτά βγαίνουν μέσα από μια επιθυμία τακτοποίησης, και επαναφοράς του γεγονότος στο νευρικό σύστημα με πιο βίαιο τρόπο (Sylvester 1975:59). Στην αφηρημένη ζωγραφική δεν υπάρχει ένταση.

Αίσθηση είναι αυτό που περνάει από τη μια σειρά στην άλλη, από ένα επίπεδο σε ένα άλλο, από τη μια περιοχή στην άλλη. Γι' αυτό, η αίσθηση είναι η κυρίαρχος της απομορφopoποίησης/παραμόρφωσης (D2003:36, Painting and sensation). Η αναπαραστατική και η αφηρημένη ζωγραφική γίνονται αντιληπτές με το μυαλό, δεν επιτυγχάνουν την αίσθηση, δεν απελευθερώνουν τη φιγούρα, διότι παραμένουν σε ένα επίπεδο. Μπορούν να μετασχηματίσουν τη φόρμα, αλλά όχι να παραμορφώσουν το σώμα.

Σε μια πιο φαινομενολογική υπόθεση, τα επίπεδα αίσθησης θα αναφέρονταν σε διαφορετικά αισθητήρια όργανα, που το κάθε επίπεδο θα αναφέρεται με κάποιο τρόπο στα υπόλοιπα. Μεταξύ χρώματος, γεύσης, αγγήματος, μυρωδιάς, βάρους, θα υπήρχε μια υπαρξιακή επικοινωνία που θα συνιστούσε τη παθηματική (μη αναπαραστατική) στιγμή της αίσθησης (D2003:42, Painting and sensation). Στις συνεντεύξεις του, ο Bacon, αναφέρεται σε σειρές αίσθησης, επίπεδα συναισθημάτων, περιοχές της αίσθησης. Κάθε αίσθηση,

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

το γίνεσθαι-φύση των ερειπίων ή ερείπια που θέλουν να γίνουν φύση. Όπως η πολυκατοικία Troll(Chara), που απεδαφικοποιείται λόγω του *context* των πολυκατοικιών για να γίνει βουνό, το Casino και το Walking Building(Fix) που αναγκάζονται να αλλάξουν μορφή για να ταιριάζουν στο νέο *context* της Αθήνας. Η Αθήνα, για τον Αγγελιδάκη, είναι το καλύτερο παράδειγμα της αποτυχίας του μοντερνισμού. Casino, Troll(Chara), Walking Building(Fix) είναι εδάφη-Ερείπια που ενσωματώνονται στο περιβάλλον, γιατί τα πέταξε το νέο *context*. Σε αντίθεση με το Cloud House και το Menir House, που από φύση γίνονται εξοχικές κατοικίες. Εδάφη-βράχια, εδάφη-σύννεφα πτυχώνονται με τα μπετονένια κελύφη του Le Corbusier.

Τα κτίριά του είναι ζωντανοί οργανισμοί, εδάφη-προσωπικότητες που ζευγαρώνουν/πτυχώνονται με άλλες.

ΑΓΓ/δυνάμεις : Επηρεασμένος από το *radical design*, των *Superstudio*, *Archizoom*, *Memphis*, βλέπει το κτίριο ως ένα αρχιτεκτονικό ουτοπικό *concept* και όχι ως μια πραγματικότητα με λειτουργία. Σκέφτεται σαν καλλιτέχνης, αλλά με αρχιτεκτονικά μέσα. Φτιάχνει κτισμένα ουτοπικά συστήματα. Η πραγματικότητα είναι ένας χώρος-αντίγραφο, σωσίας. Παράγεται από τα μέσα που χρησιμοποιεί για να την κατασκευάσει.

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών Deleuze & Guattari

κάθε μορφή, υπάρχει σε διαφορετικά επίπεδα, σε διαφορετικές σειρές ή σε διαφορετικές περιοχές. Δηλαδή, διαφορετικά επίπεδα της ίδιας αίσθησης συντίθενται σε μια ενότητα. Όμως, στο Bacon, δεν υπάρχει συναίσθημα, αλλά πάθημα(affect).

Αίσθηση είναι αυτό που προσδιορίζει το ένστικτο σε μια δεδομένη χρονική στιγμή (D2003:39, Painting and sensation).

Σύμφωνα με τον Deleuze, πάθημα είναι η μεταβατική σκέψη πριν την ιδέα. Είναι η διαφορά, που συμβαίνει όταν τα σώματα έρχονται σε επαφή (Hannabuss 2010:11, Affect).

Το πράγμα ή το έργο τέχνης είναι ένα σύνθεμα αισθημάτων και παραστατών. Τα παραστατά δεν είναι συναισθήματα, ξεπερνούν κάθε βίωμα. Υπάρχουν εν απουσία του ανθρώπου. Δεν είναι αντιλήψεις που αναφέρονται σε κάποιο αντικείμενο.

Το αίσθημα είναι το παραστατό ή το πάθημα του υλικού. Δεν είναι το ίδιο το υλικό. Όπως λέει ο Cezanne, το αίσθημα δεν είναι χρωματισμένο, αλλά χρωματίζει.

Ο καλλιτέχνης δημιουργεί δέσμες παραστατών και παθημάτων. Σκοπός του είναι να αποσπάσει

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

Τα εδάφη του είναι ένα ανακάτεμα *internet* και αρχιτεκτονικής (και σύννεφα και βουνά και κτίρια και θεωρία και τέχνη και ιστοσελίδες και δένδρα και

εικ.3. Troll (ή Voluntary Ruin), 2012

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

το πάθημα από τις αντιλήψεις του αντικειμένου ... να αποσπάσει το πάθημα από τα πάθη ... Να εξαγάγει μια δέσμη αισθημάτων, ένα καθαρό ον από αισθήματα (D&G1994:191, Παραστατόν, πάθημα και έννοια). Το πάθημα υπερακοντίζει τα πάθη, όπως το παραστατό τις αντιλήψεις. Το πάθημα δεν είναι η μετάβαση από μια βιωμένη κατάσταση σε μια άλλη, αλλά το γίνεσθαι μη ανθρώπινον του ανθρώπου. Ο όρος αναπαράσταση για τον *Deleuze*, εμπεριέχει μια ηθική σκοπιά του κόσμου. Ζωγραφίζει κανείς αυτό που όλοι ξέρουν. Στο *Διαφορά και Επανάληψη*, κατακρίνει την αναπαράσταση, αφού είναι μια περιορισμένη μορφή σκέψης και δράσης που βασίζεται σε προκαθορισμένες νόρμες, ανίκανη να διαφοροποιηθεί από τον εαυτό της (*difference-in-itself*).

Προτείνει να απαγκιστρωθούμε από την πλατωνικό δίπολο γνήσιου-αντίγραφου και να κινηθούμε πέραν της αναπαράστασης. Ο πλατωνισμός δε μπορεί να διαφοροποιηθεί από τον εαυτό του. Γνωστός και ως φιλόσοφος της *διαφοράς*, ο *Deleuze*, αντί για *αντικείμενο εν γένει*, προτείνει την *εμπειρία* του Αντικειμένου. Απελευθερώνει τη *διαφορά* από το μοντέλο ταυτότητας και ομοιότητας. Δε μελετά τη διαφορά υπό όρους ομοιότητας, ταυτότητας, αναλογίας, αντίθεσης, όροι που γκρουπάρουν τα αντικείμενα. Όχι σκέψη υπό όρους ομοιότητας, που απλοποιεί τα φαινόμενα ώστε να ταιριάζουν σε ένα κυρίαρχο μοντέλο ενότητας.

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

άνθρωποι και). Το *internet* είναι το μέσο που προσφέρει αυτό το ανακάτεμα πληροφοριών από το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον, γιατί κάνει το χρόνο επίπεδο. Σε συνέντευξη του για την *11η Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής της Βενετίας*, αναφέρει ότι ο νέος τύπος χώρου που βιώνουμε σήμερα αποτελείται από πολλαπλές πραγματικότητες, αλλά και εναποθέσεις (*layers*) πραγματικότητας. Ο σύγχρονος πολίτης αναγκάζεται να κατοικήσει σε άυλες τυπολογίες λόγω των ψηφιακών τεχνολογιών. Σε ένα *δυναμικό* μέλλον, οι αρχιτέκτονες θα σχεδιάζουν άυλους χώρους, αφού σταδιακά το στάδιο υλοποίησης ενός κτιρίου χάνει τη σημασία του, λόγω των φωτορεαλιστικών μέσων. Επηρεάζεται από το *Simulations* του *Baudrillard* και φτιάχνει α-τέλιωτα-εδάφη από καθαρέφτες, όπως το *Mirrorsite*, χωρίς τελική μορφή, προσωρινά-εδάφη.

Τον ενδιαφέρουν *concepts*, όπως η επανάχρηση, η μεταλλαγή, ο μεταμόρφωση, η μετεγκατάσταση και το *γίνεσθαι-κάτι σε κάτι άλλο*, όπως η πολυκατοικία που έγινε βουνό, το σύννεφο και ο βράχος που έγιναν σπίτι, το παλιό εργοστάσιο που έγινε υβριδικό μουσείο. Φτιάχνει *εδάφη*-σε μετάβαση από μια κατάσταση σε μια άλλη. Τον ενδιαφέρει η *σχέση* πραγματικό-εικονικό, πραγματικό-δυναμικό, παλιό-νέο, φυσικό-τεχνητό. Στο *Feeder* και το *Crash Pad*

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών Deleuze & Guattari

Ο Deleuze, επηρεασμένος από το Nietzsche, διατυπώνει ότι ο κόσμος είναι φτιαγμένος από ομοιώματα(*simulacra*), σωσίες, αντίγραφα χωρίς γνήσιο.

Για τον Deleuze, η τέχνη δεν είναι ένας τρόπος να αναπαραστήσει κανείς *εμπειρίες* και μνήμες που πρέπει να αναγνωρίσουμε, δε μας δείχνει *τι είναι ο κόσμος*, αλλά *τι μπορεί*, ένα *δυναμικό* κόσμο. Δεν αναπαριστά εικόνες. Κατακρίνει την αναπαραστατική τέχνη, μιλώντας για *παραστατά και παθήματα*, *δυνάμεις* εκτός οργανωτικού πλαισίου για την κατανόηση των μοναδικοτήτων. *Αντί να γκρουπάρουμε τις μοναδικότητες, πρέπει να ανακαλύψουμε το γίνεσθαι των μοναδικοτήτων* (Hannabuss 2010:228, *Representation*).

Δεν πρόκειται για μίμηση. Δεν πρόκειται για ομοιότητα, αν και υπάρχει ομοιότητα. Είναι μια ακραία συνάφεια, εντός μιας περίπτυξης ανόμοιων αισθημάτων. Δε μεταμορφώνεται το ένα στο άλλο, αλλά κάτι περνά από το ένα στο άλλο. Και αυτό το κάτι είναι η *αίσθηση*. *Μια ζώνη απροσδιοριστίας, αδιακριτότητας* (D&G1994:203). Η τέχνη ζει από αυτές τις ζώνες απροσδιοριστίας, από τη στιγμή που το υλικό περνάει στο αίσθημα. Το *πάθημα* δε διενεργεί μια επιστροφή στις απαρχές. Δεν είναι μια πρωταρχή, μια ασάλευτη βάση.

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

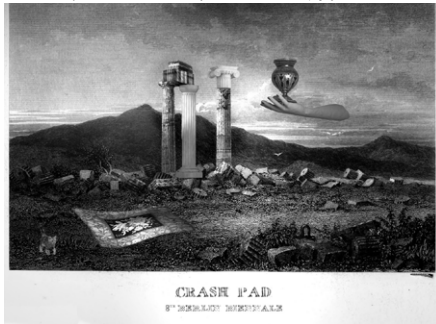
(εικ.4,5), φτιάχνει *εδάφη ανάμεσα* σε δυο συστήματα, βίαιες *μίξεις*. Στο *Feeder* σχεδιάζει *μεταξύ* του ένδοξου και εικονικού αρχαίου παρελθόντος και του πραγματικού παρόντος.

Ανάμεσα σε δύο συστήματα: τα γυαλιστερά, λακαρισμένα, λευκά στοιχεία και τα φορκόρ έπιπλα που βρήκε στην περιοχή του

εικ.4. “Crash Pad”,
ζευγάριωμα δύο συστημάτων

Μεταξουργείου, *ανάμεσα* στην αισθητική και την ιστορία. Στο *Crash Pad* *ανάμεσα* στα φορκλόρ χαλιά και τους κίονες, τους αγρότες αντάρτες επί Θεόδωρου Κολοκοτρώνη και τους Έλληνες της διασποράς. Στην έκθεση *Every end is a beginning* κάνει το *shift* από το

εικ.5. “Crash Pad”,
έδαφος ανάμεσα σε δύο συστήματα

κτισμένο στο άυλο/*δυνητικό*/άκτιστο. Στις εκθέσεις φτιάχνει *δυνητικές εμπειρίες* στην πραγματική ζωή.

Νοσταλγεί το μέλλον. Δεν πρόκειται, όμως για μια φαινομενολογικού τύπου νοσταλγία. Η νοσταλγία γίνεται το *μέσο(milieu)* για να δούμε τα πάντα σαν παλιά,

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

Η φαινομενολογία τοποθετεί το αίσθημα μέσα σε αντιληπτικά ή συγκινησιακά καθ' ύλην *a priori*, τα οποία υπερβαίνουν τις βιωμένες αντιλήψεις και τα βιωμένα πάθη. Το συναίσθημα και η αντίληψη είναι δοσμένα, με αποτέλεσμα να κατηγορείται ως ανθρωποκεντρική. Στη φαινομενολογία, η γνώμη του υποκειμένου είναι ιδεολογικό κατασκευάσμα αναγκαίο για τη λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος και κλειδί για την επίλυση των κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων είναι η Ιστορία. Ο *Merleau-Ponty*, στο βιβλίο του *Φαινομενολογία της Αντίληψης*, κάνει λόγο για μια πιο πρωτόγονη σχέση υποκειμένου και κόσμου, φανερώνοντας μια νοσταλγία για μια πιο αυθεντική, φυσική αντίληψη του κόσμου. Το νόημα στη φαινομενολογία, βρίσκεται πίσω, πριν το μοντέρνο, πριν το Δυτικό.

Για τον *Deleuze*, αυτό που η φαινομενολογία θέτει ως νόρμα είναι η φυσική αντίληψη (D1986:57). Εστιάζει, έτσι, το πρόβλημα στο βλέμμα. Κείμενα, όπως, *Speech and Phenomena*, του *Derrida*(1973), *The Logic of Sense*, του *Deleuze* (1990), *The order of things*, του *Foucault* (1977), γραμμένα στο τέλος των '60s, συγκροτούν μια αντι-φαινομενολογία, ασκώντας σκληρή κριτική στις κεντρικές τις θέσεις, την παρουσία, την αντίληψη και την υποκειμενικότητα. Κατά τον *Foucault*, το πρόβλημα της φαινομενολογίας είναι η επιμονή να

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

να νοσταλγήσουμε αυτό που δεν έχει έρθει ακόμα. Η νοσταλγία με ενδιαφέρει σαν μια ψυχολογική διάσταση που δεν αναγνωρίζει την ακριβή συνέχεια του χρόνου, αλλά ανακατεύει χρονικές στιγμές σε ένα νέο μη χρονολογικά οργανωμένο τοπίο. Στα Periods Rooms δίνει ψυχή στον άσπρο κύβο. Νιώθεις ότι βρίσκεσαι στο *ενδιάμεσο μεταξύ* πραγματικού-δυσνητικού. Στο Domesticated Mountain, φτιάχνει το *δυσνητικό* προαστιακό σπίτι σε παραλληλισμό με τη *Villa Savoya* και το *Farnsworth House*, ιδανικές τυπολογίες, αντικείμενα-μανιφέστα μιας εποχής. Το προαστιακό σπίτι είναι μια *συναρμολογή* από κούτες, που αντανakλά την εποχή που ψωνίζουμε από οθόνες, αφού δεν υπάρχουν πλέον μεγάλα κινήματα που να απαιτούν μανιφέστα. Στο Monument to an oncoming disaster, σχεδιάζει το μέλλον της Αθηναϊκής μαρίνας στην επερχόμενη κλιματική αλλαγή.

ΑΓΓ/διάγραμμα:

Εδάφιο για ένα σχολείο στο Athens9: Ένας χάρτης καιρού πάνω σε στην πλαγιά- οικόπεδο, ίσως να είναι και ένα δάσος / βουνό + περιβάλλον. Πήρα μερικές από τις μετεωρολογικές χαράξεις, και τις μετέτρεψα σε υψομετρικές καμπύλες ... προέκυψε ένα Αμφιθέατρο κρατήρας ... Οι τάξεις θα μπορούσαν να είναι σημεία του χώρου που παρουσιάζουν πύκνωση, ή και ένταση στη

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

τοποθετεί το ανθρώπινο υποκείμενο ως το μέτρο όλων των πραγμάτων (Wylie 2007, *Critiques of landscape phenomenology*, *Landscape Phenomenology*).

Η φαινομενολογία είναι πολύ συμφιλιωτική και έχει καθαγιάσει πλήθος πραγμάτων (D1986;2005:191).

Αυτό που προσπαθώ να περιγράψω είναι μια λογική των αισθήσεων, που δεν είναι ούτε ορθολογιστική ούτε εγκεφαλική. *Cezanne* και *Bacon* κάνουν ορατό ένα είδος ενότητας των αισθήσεων. Αυτή η λειτουργία είναι δυνατή, αν η *αίσθηση* ενός τομέα, για παράδειγμα η *αίσθηση* της όρασης, είναι σε άμεση επικοινωνία με μια ζωτική *δύναμη* που διαπερνά κάθε τομέα. Αυτή η *δύναμη* είναι ο *ρυθμός*, που ξεπερνά την όραση.

Βασικές έννοιες
Deleuze & Guattari :

affect
difference-in-itself
simulacra

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

τοπογραφία ... Το σχολείο ίσως να είναι το σημείο στο οποίο το βουνό, το δάσος, το περιβάλλον, το game αλλά και η στοά τέμνονται σχηματικά, αλλά και εννοιολογικά ... Τελικά, δεν θα επιλέξω οικόπεδα, γιατί αυτό που θέλω να σχεδιάσω είναι ένα σύστημα. Θα χρησιμοποιήσω το αρχικό τοπογραφικό σαν οικόπεδο, αντιμετωπίζοντάς το σαν ένα ορθογώνιο με τοπογραφία. Οπότε το σχολείο το φαντάζομαι σαν ένα κτίριο που εμπεριέχει την ιδέα του τεχνητού, αλλά και του φυσικού περιβάλλοντος, και μάλλον βρίσκεται ανάμεσα στα δύο: Ένα σχολείο που η κατοικη μπορεί να μοιάζει με ένα κλιματολογικό χάρτη, ο οποίος σαν οργάνωση δεν απέχει από το δάσος, αλλά πιθανώς να εμπεριέχει την δομή game, και ίσως να εμπλουτιστεί με στοές. Το σχολείο-περιβάλλον καταλαμβάνει ολόκληρο το οικόπεδο με μια δομή η οποία έχει μέσα της την ιδέα του ανοιχτού χώρου. Το κυρίαρχο ζήτημα που έχω αποφύγει να αντιμετωπίσω, όσον αφορά το σχολικό κτίριο, είναι το ίδιο το κτίριο του σχολείου, και ο λόγος είναι ότι ενστικτωδώς ήθελα να δοκιμάσω μορφές που προέρχονται από την επανάληψη μιας προκατασκευασμένης μονάδας, το οποίο συνιστά ένα σύστημα κατασκευής και συνεπώς ένα σύστημα σχολικών κτιρίων.

Πλατώ II

Έδαφος

Περιβάλλοντα και Ρυθμοί Σύσταση Σώμα χωρίς Όργανα
Πραγματικότητα Οικο-λογική Territory Νομαδολογία Έδαφος-ρίζα
και Έδαφος-ρυθμός/συνεκτικό πεδίο Γεωφιλοσοφία

Το έδαφος, η ρυθμική ενότητα των αισθήσεων, βρίσκεται πέρα από τον οργανισμό (D2003:44, *Hysteria*). Αυτή η ενότητα του ρυθμού εμφανίζεται μόνο στο σημείο, που ο ρυθμός βυθίζεται στο χάος, όπου οι διαφορές επιπέδων αναμειγνύονται βίαια.

Από το χάος γεννιούνται τα περιβάλλοντα και οι ρυθμοί (D&G1980;2017:384, *Για το ρεφραίν*). Τα περιβάλλοντα είναι ανοιχτά στο χάος, που τα απειλεί με εξάντληση ή με διείσδυση. Η απάντηση των περιβαλλόντων στο χάος είναι ο ρυθμός. Αυτό που είναι κοινό μεταξύ του χάους και του ρυθμού

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

ΑΓΓ/(βλέμμα) : Συναισθηματικό βλέμμα που κοιτάει προς ένα *δυσνητικό* μέλλον. Τα *εδάρη-μακέτες* του είναι το μέσο για να περάσει ιδέες από το *internet* και την ιστορία στο *εδώ και τώρα*. Φτιάχνει κολάζ από *readymade* αντικείμενα που βρίσκει στο *internet*, μαζί με σκαναρίσματα και *3d-printed* αντικείμενα.

Αγγελιδάκης, Ανδρέας (2012), “Troll Casino”, σ.184, *Made in Athens*, έκθεσης της ελληνικής συμμετοχής στην 13th International architecture exhibition

Αγγελιδάκης, Ανδρέας (2014), *Crash Pad*, 8th Berlin Biennale for Contemporary Art, <http://www.biennialfoundation.org/>

Αγγελιδάκης, Ανδρέας (2014), *The System of objects, The Dakis Joannou collection reloaded*, ΔΕΣΤΕ

Andreas Angelidakis blogspot, <http://andreasangelidakis.blogspot.com/>

Andreas Angelidakis Portfolio (2018), courtesy The Breeder, Athens

Andreas Angelidakis, youtube channel, <https://www.youtube.com/channel/UC4uP15x6gcnbK-pv6tQGB4ng>

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

είναι το *ενδιάμεσο*, το μεταξύ δύο περιβαλλόντων, ο ρυθμός-χάος ή χάοςμος. Στο *μεσοδιάστημα* το χάος έχει μια ευκαιρία να γίνει ρυθμός. Το χάος δεν είναι το αντίθετο του ρυθμού, αλλά το *περιβάλλον όλων των περιβαλλόντων* (D&G1980;2017:385, *Για το ρεφραίν*).

Το *έδαφος* δεν είναι ένα ακόμα περιβάλλον ή ρυθμός. Είναι ένα *ενέργημα*, που επηρεάζει τα περιβάλλοντα και τους ρυθμούς, που τους *εδαφικοποιεί*. Το *έδαφος* είναι ένα προϊόν μιας *εδαφικοποίησης* των περιβαλλόντων και των ρυθμών. Ένα *έδαφος* δανείζεται από όλα τα περιβάλλοντα, κατασκευάζεται με τμήματα περιβαλλόντων. Έχει μια εσωτερική ζώνη κατοίκησης, μια εξωτερική ζώνη επικράτειας, συσταλτές μεμβράνες ή όρια, *ενδιάμεσες* ή *ουδετεροποιημένες* ζώνες.

Το έδαφος παραπέμπει σε ένα έντονο κέντρο, όπου όλα αποφασίζονται (D&G1980;2017:395).

Υπάρχει, δηλαδή, *έδαφος* αφότου υπάρχει εκφραστικότητα ρυθμού. Η ανάδυση των υλικών έκφρασης θα ορίσει το *έδαφος*. Ο *Deleuze* αναρωτιέται αν αυτό το *γίνεσθαι-εκφραστικό* του ρυθμού, αυτή η ανάδυση, θα μπορούσε να ονομαστεί τέχνη. Το *έδαφος* θα ήταν έτσι *αποτέλεσμα της τέχνης* (D&G1980; 2017:388).

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

Angelidakis, Andreas (2014), *Every End is a Beginning*, ΕΜΣΤ

Angelidakis, ιστοσελίδα, <https://www.angelidakis.com/>

Athens 9, Angelidakis (2007), <http://athens9.blogspot.com/search/label/Angelidakis>

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

Τα περιβάλλοντα περνούν στο *έδαφος*. Το *έδαφος* είναι φτιαγμένο από παντοειδή αποκωδικοποιημένα κομμάτια, δάνεια από τα περιβάλλοντα. Αρχικά, δε συγκροτούν παρά ένα ρευστό σύνολο, που πρόκειται να συσταθεί. *Σύσταση είναι το κρατώ ενωμένα των ετερογενών στοιχείων* (D&G1980; 2017:397). Η στόφα.

Το *πλάνο* σύστασης αντιτίθεται στην επιφάνεια οργάνωσης. Συνίσταται αφηρημένα, αλλά πραγματικά, με σχέσεις ταχύτητας και βραδύτητας μεταξύ μη διαμορφωμένων στοιχείων, και με συνθέσεις αντίστοιχα έντονων πρωταρχικών συγκινήσεων (D&G1980;2017:320). Η *σύσταση* συλλέγει τα ετερογενή, τα αταίριαστα. Αντιτίθεται σε κάθε θεμελιώδη αρχή ή τελικότητα. Ποτέ ενοποιήσεις, ολοποιήσεις, αλλά *συστάσεις* ή *στερεοποιήσεις*.

Το *έδαφος* υπερβαίνει τον οργανισμό και το περιβάλλον. Πέρα από τον οργανισμό, στο όριο του σώματος, εμφανίζεται αυτό που ο *Artand* αποκάλυψε *Σώμα χωρίς Όργανα*. Ο οργανισμός δεν είναι το ΣχΟ, αλλά ένα στρώμα του ΣχΟ.

Το ΣχΟ είναι αυτή η παγωμένη πραγματικότητα, όπου συμβαίνουν οι προσχώσεις, οι ιζηματοποιήσεις, η πήξη, οι πτυχώσεις και οι αντιδράσεις που

Εδάφη/ια

Αντονά

Αρχιτέκτων και Συγγραφέας

ΑΝ/αίσθηση : Να αντισταθούμε σ' αυτό που ξέρουμε. Όλη του η εργασία προσπαθεί να μην ανήκει, να στέκεται στο *ενδιάμεσο*. Να μην *είναι*. Ο *Deleuze*, στο *Διαφορά και Επανάληψη*, κατακρίνει την αναπαράσταση, γιατί εμπεριέχει μια ηθικολογική σκοπιιά του κόσμου, δε μπορεί να *διαφοροποιηθεί από τον εαυτό της* (*difference-in-itself*). Σχεδιάζεις αυτό που όλοι ξέρουν. Αντιμετωπίζει την αρχιτεκτονική ως μέσο για να εκφράσεις τη φιλοσοφία. Φτιάχνει *εδάφη-κείμενα* που μπορούν να γραφτούν και να διαβαστούν. Γι' αυτόν η νόρμα – το υπάρχον, το δοσμένο, το καθημερινό - είναι πιο ενδιαφέροντα από την εξαίρεση. Να *ξανασκερτούμε τη νόρμα/το καθημερινό*, λέει στο *UDK TUESDAY*. Δε φτιάχνει κάτι αυθεντικό, αλλά στο τέλος σχηματίζεται κάτι που στην αρχή είναι ακόμα θολό. Επιδιώκει την

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών Deleuze & Guattari

συγκροτούν έναν οργανισμό, καθώς επίσης μια σημασία και ένα αντικείμενο (DeLanda 1997:390).

Το πλάνο σύστασης είναι το σύνολο όλων αυτών των ΣχΟ, μια καθαρή πολλαπλότητα εμμένειας. Υπάρχουν, όμως, και εκείνα που απορρίπτει, είναι αυτό που κάνει την επιλογή. Κατά τον Bateson, το ΣχΟ είναι φτιαγμένο από πλατώματα. Ένα πλάτωμα είναι ένα κομμάτι εμμένειας, μια περιοχή συνεχούς έντασης.

Πρόκειται για ένα επίπεδο συνεκτικότητας, ένα μη σχηματισμένο, μη οργανωμένο, μη στρωματοποιημένο σώμα ή όρο.

Ο όρος αναδύθηκε πρώτα στη Λογική της Αίσθησης του Deleuze και αναθεωρήθηκε από τον Guattari στον Αντι-Οιδίπους και στο Χίλια Πλατώματα. Το ΣχΟ προτείνεται ως μέσο διαφυγής από το κλείσιμο και την ερμηνεία της παραδοσιακής (φροϋδικής, λακανικής) ψυχανάλυσης και προτείνει τη δυνατότητα χώρων για τη δημιουργία νέων τρόπων εμπειρίας. Η προσοχή δεν εστιάζεται πλέον στην υποκειμενικότητα, αλλά σε πεδία εμμένειας και καταστάσεις ύπαρξης που παθαίνουν (Hannabuss 2010:37, *Body without Organs*).

Σώμα για τον Deleuze, είναι ένα σύνολο μερών, συσχετισμένων μεταξύ τους, που έχουν την ικανότητα

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες
ελάχιστη παρέμβαση στο δοσμένο/υπάρχον.

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΔΟΣΜΕΝΟΥ ΓΕΝΝΑ
ΜΟΡΦΗ. Η αναδιάταξη/επιμέλεια ασήμαντων/
καθημερινών στοιχείων της νόρμας χτίζει προτάσεις,
κάνει μορφή. Η μορφή(ΣχΟ) συναρμόζει θραύσματα/
σωσίες και δυνάμεις.

Συνηθίζει να χρησιμοποιεί στις ομιλίες του
ένα μέρος από το *Violence*, του *Zizek*, το
οποίο αναφέρεται σε μια κριτική ανάλυση του
παρόντος, που δεν προτείνει μια λύση, δε δίνει
μια πρακτική συμβουλή. Βέβαια, δεν προτείνει και
να μην κάνουμε τίποτα, αλλά να *περιμένουμε και*
να παρατηρήσουμε. Η απόφαση του ατόμου *πρέπει*
να βασίζεται στην απόλυτη ελευθερία του και πρέπει
ο ίδιος να έχει την πλήρη ευθύνη των αποφάσεών του.

ΑΝ/έδαφος: Απόσταση για να σκεφτείς δεν υπάρχει
πλέον. Καταργεί την απόσταση φτιάχνοντας
εδάφη παρουσίας, εδάφη-παύσεις στην υπάρχουσα
κατάσταση. Η αρχιτεκτονική έχει το χαρακτηρισμό
του κενού, που σχετίζεται με την παραγωγή. Στο
Sleeping Area επηρεάζεται από τη *No – stop city* του
Andrea Branzi και βλέπει την Αθήνα σαν μια πόλη
σε παύση, άδεια, όχι παλιά, ξεχασμένη από το
χρόνο. Τα εδάφη του είναι μια παύση σε αυτό που

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών Deleuze & Guattari

να παθαίνουν από άλλα σώματα, όπως το ανθρώπινο σώμα, το σώμα του ζώου, μια συλλογικότητα, μια ιδέα. Ένα σώμα δεν προσδιορίζεται από την υλικότητά του, αλλά από τις σχέσεις των μερών του, τις δράσεις και τις αντιδράσεις του με σεβασμό στο περιβάλλον ή *milieu* του.

Αφού το σώμα είναι μια σχέση μερών που προσδιορίζουν την ουσία ή το βαθμό έντασης, δε χρειάζεται την ιεραρχική και εξουσιαστική οργάνωση των οργάνων, που ονομάζουμε οργανισμό. Είναι μια εντατική πραγματικότητα, που διαφοροποιείται από τα ανώτερα και τα κατώτερα όρια της δύναμης του να παθαίνει. Αυτό που θα έλεγε ο *Spinoza*, Τι μπορεί ένα σώμα (Hannabuss 2010:35, *Body*).

Το σώμα είναι σώμα / στέκεται μόνο / δε χρειάζεται τα όργανα / το σώμα δεν είναι οργανισμός / οι οργανισμοί είναι οι εχθροί των σωμάτων (D2003:44, Hysteria).

Όπως γράφουν ο *Deleuze* και ο *Guattari*, ένα σώμα είναι φτιαγμένο με τέτοιο τρόπο, που να μπορεί να καταληφθεί, να κατοικηθεί μόνο από εντάσεις ... Δεν είναι χώρος ... Είναι η μη διαστρωματωμένη, η ασχημάτιστη, η έντονη ύλη ... (D&G1980;2017:193)
Το ΣχΟ είναι ένα εμμενές όριο, ένα αδιάλειπτο

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

συμβαίνει, στη σκηνογραφία της πόλης. Σκηνογραφία της συνύπαρξης ή αλληγορία μιας κοινότητας ή εικόνες της χαμένης κοινότητας ή σενάρια που προτείνουν ψευτοκοινότυπα/ καθημερινά τοπία, λέει στις συνεντεύξεις του.

ειχ.1. "Urban Hall", έδαφος-παύση με λειτουργία.

Κάνει μια αρχαιολογία με κατασκευαστικό τρόπο. Ασχολείται με την αφαιρετική κατανόηση των ερειπίων, όχι μόνο των αρχαίων. Όχι *form follows function*, αλλά κάτι να *συμβαίνει* μπροστά στα ερείπια. Φτιάχνει μια σκηνογραφία των ερειπίων, που δεν σχετίζεται με την μπανάλ αρχαιολογία. Τα ερείπια είναι ιδανικά σκουπίδια από ένα χαμένο χρόνο ... τα κάνουμε φετίχ ερμηνεύοντάς τα εκ νέου ...

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

συνεχές. Είναι το πεδίο εμμένειας της επιθυμίας (D&G1980;2017:195). Είναι σύνδεση επιθυμιών, σύζευξη ροών, *συνεχές εντάσεων*.

Είναι αναγκαστικά μέρος, αναγκαστικά ένα πλάνο, αναγκαστικά ένα συλλογικό (D&G1980;2017:203). Είναι κάτι που *συναρμώνει* στοιχεία, *δυνάμεις*, κομμάτια. Δεν υπάρχει το ΣχΟ μου, αλλά εγώ πάνω του.

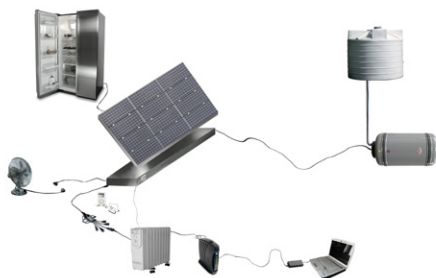
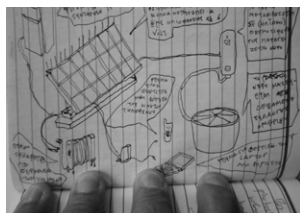
Το ΣχΟ δε χρειάζεται ερμηνεία. Δεν υπάρχει σε αντίθεση με τον οργανισμό ή ελεύθερο από τις απαιτήσεις της γλώσσας, του κράτους, της οικογένειας, των θεσμών. Είναι ταυτόχρονα παντού και πουθενά, διαφορετικό και ομοιογενές. Υπάρχει μέσα στα στρωματοποιημένα πεδία οργάνωσης, ενώ παράλληλα προσφέρει έναν εναλλακτικό τρόπο υπάρχειν ή *εμπειρίας*(*γίνεσθαι*). Το ΣχΟ δεν αναφέρεται κυριολεκτικά σε ένα χωρίς όργανα σώμα.

Το ΣχΟ έχει το δικό του τρόπο οργάνωσης, που οι αρχές του προέρχονται από το *Spinoza*. Δεν είναι μια συγκεκριμένη φόρμα, αλλά μια συλλογή ετερογενών τμημάτων (Hannabuss 2010:37, *Body without Organs*). Μοιάζει με σύνολο αυτών των τμημάτων, αλλά δεν τα αθροίζει, ούτε τα ενοποιεί. Το ΣχΟ είναι ένα έντονο και *εντατικό*

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

Ένας κόσμος από ερείπια/απομεινάρια, ένας κόσμος που παραμένει. Σε συνέντευξή του στο UNCU-BE (2015), αναφέρεται στη νοσταλγία ως μια πεθαμένη ζώνη, ένα άδειο δοχείο. Το παρελθόν δε μπορεί να ενεργοποιηθεί ξανά, γιατί δεν ξέρουμε τον τρόπο. Κατακρίνει τη μπανάλ μελαγχολία για το παλιό, αυτό που χάσαμε και προσπαθεί να ερμηνεύσει εκ νέου τη δοσμένη κατάσταση και να τη μετασχηματίσει σε κάτι διαφορετικό.

ΑΝ/δυνάμεις : Συναρμόζει κάποια αντικείμενα (και υποδομή και αρχαιότητες και πρόγραμμα και διαδίκτυο και κείμενα και) μαζί και αυτό

εικ.2. "No wall" house

δημιουργεί ένα πεδίο που είναι ήδη *δυναμικό* (εικ.2), εξηγεί στις συνεντεύξεις του. Κατά τη διαδικασία υλοποίησης της ιδέας διαβάζει κείμενα, κάνει σκίτσα, αυτά κάπως *ζευγαρώνουν* μεταξύ τους και σε μια στιγμή απόφασης, το *concept* γίνεται συμπαγές.

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

σώμα. Δεν έχει όργανα, αλλά κατώφλια ή επίπεδα.

Η μορφή είναι το Σώμα χωρίς Όργανα, κατά τον *Bacon* και τον *Artaud* είναι σάρκα και νεύρα. Η αίσθηση παράγεται όταν το κύμα που διασχίζει το σώμα, συναντιέται με τις δυνάμεις που δρουν σε αυτό. Το σώμα παθαίνει(*affect*). Η αίσθηση παύει να είναι αναπαραστατική και γίνεται πραγματική. Το ΣχΟ είναι το εντατικό γεγονός/ συμβάν του σώματος.

Ο *Bacon* δε σταματά να ζωγραφίζει Σώματα χωρίς Όργανα. Οι πίνακες του μπορούν να ειπωθούν σαν μια καλλιτεχνική έκφραση της έννοιας του ΣχΟ. Τα σβησμένα και ξανασβησμένα σημεία του καμβά, είναι μέρη ενός εξουδετερωμένου οργανισμού, με ξανασχεδιασμένες ζώνες και επίπεδα. Η ανθρώπινη όψη δεν έχει βρεί ακόμα πρόσωπο, λέει.

Ο *Cezanne* βλάσταινε μαζί με το τοπίο. Τον απασχολούσε το τοπίο στην ολότητά του, αυτό που αποκαλούσε μοτίβο. Άρχισε να ζωγραφίζει, ανακαλύπτοντας πρώτα τα γεωλογικά στρώματα. Ήθελε να συλλάβει ξανά τη συγκρότηση του τοπίου ως γενόμενου οργανισμού (Ponty 1991). Ο *Deleuze* και ο *Guattari* εξηγούν ότι παρόλο που το ΣχΟ είναι μια διαδικασία συνεχούς γίνεσθαι, δεν είναι απόλυτα απαλλαγμένο από το σύστημα που επιθυμεί να

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

Υπάρχει μια στιγμή απόφασης που πιέζω, ώστε η σκέψη να πάρει σχήμα/μορφή, να κρυσταλλοποιηθεί. Δεν τον ενδιαφέρει να γίνει ο ηθικολόγος που θα μας πει τι να κάνουμε. Δεν προτείνει μια και μοναδική λύση. Προτείνει πιθανά σενάρια που μπορούν να επιτελεστούν(*perform*) διαφορετικά, κάνοντας το διαφορετικό εκ νέου συνηθισμένο. Δουλεύει το *concept* των ακαθόριστων χώρων. Συνθέτει από άυλες σχέσεις, όχι αστικούς χώρους. Σχεδιάζει *εδάφη-ευρήματα(finds)* ή *νομαδικά-εδάφη* που δεν είναι παρά προτάσεις υπό σχηματοποίηση, μηχανές κατοίκησης με τη βοήθεια της σκέψης. Στα έργα *Bus hotel*, *KEG apartments*, *Crave rooms*, *Floating Room*, *Concrete beds* προτείνει νέα πιθανά σενάρια για αποσπάσματα αποκομμένα από το *context* τους.

εικ.3. “Crane rooms”, πλήρης αποδαφοποίηση,
όχι μπανάλ επανάχρηση

Σχεδιάζει την κατοίκηση ανάμεσα στο μπανάλ και στο απρόβλεπτο. Στο έργο Πληθυσμοί Αποσπασμάτων (*Population of Fragments*) κάνει μια σύγχρονη έρευνα για

την υλικότητα, φτιάχνει *εδάφη* ασήμαντων υλικών, επί τόπου στρατηγικές(*in situ*), που παραμορφώνονται στην εκάστοτε κατάσταση(*context*). Η εκάστοτε αρχιτεκτονική σύνταξη μετατρέπει τα αποσπάσματα

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών Deleuze & Guattari

ξεφύγει (Hannabuss 2010:37, *Body without Organs*).

Όπως αναφέρει ο Guattari, στο βιβλίο *Οι τρεις Οικολογίες*, θα πρέπει να ζήσουμε μ αυτήν την κατάσταση πραγμάτων (Χατζησάββα 2009:184). Το ΣχΟ οφείλει να διατηρεί κάποια αναφορά σε αυτά τα συστήματα διαστρωμάτωσης, γιατί κινδυνεύει να καταστραφεί ή να απεδαφικοποιηθεί.

Για να μπορεί να επηρεάζει και να επηρεάζεται πρέπει να υπάρχει μέσα στο σύστημα που προσπαθεί να ανατρέψει. *Αντί να σχίζουμε τα πάντα σε πολωμένα πεδία του κανόνα και της αντίθεσής σε αυτόν*¹, Deleuze και Guattari προτείνουν να αφαιρέσουμε τους πόλους της οργάνωσης, αλλά να διατηρήσουμε ένα τρόπο άρθρωσης με αυτήν (Hannabuss 2010:37, *Body without Organs*). Άλλωστε, μη-αναπαραστατική θεωρία δε σημαίνει αντι-αναπαραστατική. Είναι το να είσαι και μέσα και έξω από τον κόσμο της ενσώματης πρακτικής και επιτέλεσης (*performativity*). Δεν είναι αποχωρισμός, έξω από τον κόσμο που προσπαθείς να αναπαραστήσεις (Wylie 2010:164).

¹Χατζησάββα, Δημητριά: *ιγμές είναι ότι λέει αλήθεια ... όποιος προλάβει να βάλει τον κόλλο και να αφήσει απ' έξω τα υπόλοιπα , ότι μένει μέσα στον κόλλο είναι το καλό και έξω απ' αυτόν το κακό. Foucault : «Δεν ξέρω τι είναι σωστό, αλλά τι είναι λάθος».*

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

σε τοπία, ενοποιητικούς μηχανισμούς που υποτάσσουν τους πληθυσμούς σε κάποια ενότητα. Ο *Simmel*, στο *Η φιλοσοφία του τοπίου*, αναφέρεται στο τοπίο ως *ενοποιητικό μηχανισμό αποσπασμάτων*.

ΑΝ/διάγραμμα : Στέκεται επιφυλακτικός απέναντι στη ναρκισσιστική μορφολογία. Τον ενδιαφέρει περισσότερο το *concept* του προγράμματος. Το πρόγραμμα μορφοποιεί το νόημα. Κατά τη *ντελοζογκουαταρική αίσθηση*, το νόημα κατασκευάζεται, δεν υποκινείται από τη μορφή. Η ουσία γεννιέται στις *συναρμογές/επιμέλειες*. Δεν ψάχνει το χαμένο νόημα του τόπου, αλλά μορφοποιεί εκφράσεις με κτίρια. Προτείνει στρατηγικές για να οργανώσει το *territory* του καθημερινού. Η αρχιτεκτονική είναι μια ερώτηση σχετικά με το *πρόγραμμα*, όχι η εξιδανίκευση του κτιρίου/κτισμένου και δεν διαχωρίζεται από το κείμενο(*script*), τη συγγραφή. Φτιάχνει *εδάφησητικά* σενάρια που καταδεικνύουν δράσεις. Κανένα *πρόγραμμα* δεν παίρνει τελική μορφή.

Στα *εδάφια*-σε πρωτόκολλα(*Protocol Works*) φτιάχνει ψεύτικους κανόνες για να σκεφτούμε μια εναλλακτική λειτουργία της πόλης. Ολική ελευθερία δεν υπάρχει, αντιδράς σε κάτι δοσμένο(ελευθερία μέσα στα πρωτόκολλα). Στο Αρχιπέλαγος πρωτοκόλλων, η ελευθερία είναι ελευθερία *μεταξύ* των πρωτοκόλλων,

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

Η πραγματικότητα δεν υπάρχει από τα πριν, περιμένοντας ότι εμείς θα την ενατενίσουμε, αλλά παράγεται μέσω των μέσων που κατασκευάζουμε προκειμένου να την προσεγγίσουμε, τονίζουν οι Deleuze-Guattari (Χατζησάββα 2009:184).

Η πραγματικότητα δεν προϋπάρχει, κατασκευάζεται. Η εποχή δεν επιτρέπει νοσταλγικές ανακλήσεις ή αυθεντικά θεμέλια. Όχι χαϊντεγκεριανό κατοικείν, αλλά εδάφη για να ζήσει ο άνθρωπος. Ο αρχιτέκτονας καλείται να συγκεντρώσει τις διάφορες ποιότητες του τόπου και να τις κάνει ορατές.

Κατά την ντελεζογκουαταρική αίσθηση, η πραγματικότητα δεν έχει πρόσωπο, προκαθορισμένη εικόνα, παρά 1000 πλατώ, προσωρινές κατασκευές, αποσπασματικές, διακοπτόμενες.

Το τοπίο είναι ένα σύστημα σε διαδικασία μετατροπής (Χατζησάββα 2009:185).

Ο Guattari προτείνει μια διευρυμένη οικο-λογική που περιλαμβάνει στο σχεδιασμό ταυτόχρονα κλίμακες ορατές και άυλες, νοητικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές.

Η σχέση της υποκειμενικότητας με την εξωτερικότητά της

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

αφού έχει χαθεί η ελευθερία *per se*. Η υποδομή εμφανίζεται ως ένα σύνολο δικτύων που ρυθμίζουν την καθημερινή ζωή/ την καθημερινή κατάσταση. Σε μια εποχή που το διαδίκτυο λειτουργεί καλύτερα από τους νόμους, προτείνει να σκεφτούμε ένα *δίκτυο* που θα ξανασχηματίσει την πόλη. Φτιάχνει μια *στρατηγική* για τη σημερινή κατάσταση της Αθήνας, μια πειραματική ψευδο-μεθοδολογία που αντιμετωπίζει την υπάρχουσα κατάσταση της Αθήνας. Εγκαθιστά θύλακες-μικρονομοθετικές κατασκευές με κοινές λειτουργίες. Φτιάχνει ένα *σύστημα* κανόνων που παραμορφώνεται στο ελάχιστοτε περιβάλλον(*context*).

Τα *εδάφη*-σε πρωτόκολλα είναι σειρές διαφορετικών εργασιών που επιμελούνται τα ευρήματα της σύγχρονης Αθήνας. Στο ίδιο *πρόγραμμα* εντάσσονται οι Ταράτσες των Αθηνών(*Athens Terraces*) νομοθετική ενοποίηση ταρατσών Αθηναϊκών πολυκατοικιών, η Αστική Αίθουσα(*Urban Hall*), σε αντιστοιχία με το *Fun Palace* του *Cedric Price*, που δουλεύει το *concept* του χρήστη και τις σχέσεις *internet*-πόλη, χρήστης-πόλη, η Παιδική Χαρά σε δώμα κ.ά.

Στα παραπάνω έργα, το κενό αλλάζει συστηματικά λειτουργία σύμφωνα με τις αποφάσεις των χρηστών. Διαφορετικοί χρήστες συνυπάρχουν στον ίδιο χώρο. Τα *εδάφια-συμβάντα(*Built Event*)* είναι *in-situ*

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

- είτε αυτή είναι κοινωνική, είτε ζωική, φυτική ή κοσμική
- βρίσκεται εκτεθειμένη σε μια γενική κίνηση ενδόρρηξης και παλιμπαιδισμού (Guattari 1991:10). Μόνο μια ηθικο-πολιτική συνάρθρωση, μια *οικο-σοφία*, ανάμεσα στα τρία οικολογικά φάσματα, δηλαδή το περιβάλλον, τις κοινωνικές σχέσεις και την ανθρώπινη υποκειμενικότητα, θα μπορούσε ενδεχομένως να φωτίσει ικανοποιητικά αυτά τα ζητήματα. Το ζήτημα δεν είναι να τεθεί σε λειτουργία μια ιδεολογία κατά μονοσήμαντο τρόπο. Το ζητούμενο είναι να διερευνηθεί ποιοι θα μπορούσαν να είναι οι *μηχανισμοί παραγωγής υποκειμενικότητας στην κατεύθυνση μιας νέας ατομικής και συλλογικής ανάδειξης μοναδικότητας* (Guattari 1991:19).

Αυτή η *οικο-λογική* διαπερνά ζητήματα ρατσισμού, φαλλοκεντρισμού, καταστροφικότητας μιας πολεοδομίας που ήθελε να είναι μοντέρνα, της καλλιτεχνικής δημιουργίας που θα είναι απελευθερωμένη από το σύστημα της αγοράς, κλπ. Στο όνομα της προτεραιότητας είτε των υποδομών, είτε των δομών, είτε των συστημάτων, η υποκειμενικότητα δεν έχει καλή φήμη. *Σαν ένα επιστημονιστικό Υπερέγώ να απαιτούσε την εκπραγμάτωση των ψυχικών οντοτήτων και να επέβαλε τη σύλληψή τους μόνο μέσα από εξωγενείς συντεταγμένες* (Guattari 1991:23). Μια σωρεία από τρόπους ύπαρξης ή αλλιώς, *εδάφη* της

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

στρατηγικές που προσδιορίζουν ένα συγκεκριμένο τόπο από τη συνάντηση των ατόμων και των υλικών που φέρνουν μαζί τους, απαντώντας στις πρότερες αποσπασματικές όψεις του χαμένου τόπου. *Εδάφη*-υπό κατασκευή, σειρές έργων που επιμελούνται, *in situ*, άτομα και υλικά. *Εδάφη* που στέκονται μόνα τους, αυτά καθ'εαυτά. *Η Εμπειρία του τόπου υπό κατασκευήν.*

ΑΝ/ (βλέμμα) : Αλληγορικό βλέμμα προς κάτι που έχει χαθεί. Φτιάχνει σειρές ασπρόμαυρων φωτομοντάζ – κράχτες για να διαβάσεις το κείμενο. Ξεκινά με μια θολή εικόνα που αργότερα, με την προσεκτική επιλογή και *συναρμογή* αποσπασμάτων - αρχείων *jpg* από το *internet* και τρισδιάστατων απεικονίσεων - αποκτά συγκεκριμένη μορφή. Δεν είναι εικόνες-κάδρα, αλλά *δυναμικά* σενάρια. Τα σχέδια του είναι πολυ-επίπεδα αφηγηματικά *συστήματα* κατόψεων και τομών.

Αντονάς, Αριστείδης (2010), “Aristide Antonas: Back to the urban house”, OZON, <http://el.ozonweb.com/art/aristide-antonas-back-to-the-urban-house>

Αντονάς, Αριστείδης (2014), “Population of Fragments or the Warehouse Man. Aristide Antonas”, *Quaderns* #265, <http://quaderns.coac.net/en/2014/04/aristide-antonas/>

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών Deleuze & Guattari

ύπαρξης, που εγκαθιδρύονται έξω από τη συνείδηση, μετατοπίζονται μεταξύ τους, όπως οι τεκτονικές πλάκες, κάτω από την επιφάνεια των ηπείρων.

Στην *οικο-λογική*, αντί για υποκείμενο έχουμε *συνιστώσες υποκειμενοποίησης*, που δουλεύουν για τον εαυτό τους. Η *εσωτερικότητα* εγκαθίσταται στο σταυροδρόμι πολλαπλών *συνιστωσών που είναι σχετικά αυτόνομες μεταξύ τους και, ενδεχομένως, καθαρά ασύμφωνες* (Guattari 1991:22).

Αυτή η προβληματική αφορά τελικά την παραγωγή ανθρώπινης ύπαρξης μέσα στο νέο ιστορικό πλαίσιο ...Ο τρόπος δράσης της θα πλησιάσει περισσότερο τον τρόπο του καλλιτέχνη απ' ό,τι εκείνον των επαγγελματιών της ψυχής (professionnels psy) που διακατέχονται πάντα από ένα απαρχαιωμένο ιδανικό επιστημοσύνης (Guattari 1991:21). Δεν αρκεί να σκέφτεται κανείς για να υπάρχει, όπως διακήρυξε ο Καρτέσιος.

Όλα τα πεδία της ψυχής εδραιώνονται στην προέκταση των αισθητικών πεδίων και σε συνάφεια με αυτά. Φαίνεται επείγον, να απαλλαχθούμε από κάθε επιστημονιστική αναφορά και μεταφορά για να επινοήσουμε νέα παραδείγματα, που αυτή τη φορά θα είναι μάλλον ηθικο-αισθητικής έμπνευσης. Όχι να ξεπεράσουμε ή να διαγράψουμε

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

Αντονάς, Αριστείδης (2015), “Protocols of Athens, Interview with Aristide Antonas”, *UNCUBE*, <http://www.uncubemagazine.com/blog/15360177>

Αντονάς, Αριστείδης (2017), *UDK TUESDAY 185/a talk with... Aristide Antonas*, <https://www.youtube.com/watch?v=au1FX4dOeS4>

Αντονάς, Αριστείδης (2012), *Urban Protocols*, <https://antonas.wordpress.com/2012/09/05/urban-protocols/>

Antonas blogspot, <http://antonas.blogspot.com/>

Antonas Office (2012), “Populations of fragments”, σ.156, *Made in Athens*, κατάλογος έκθεσης της ελληνικής συμμετοχής στην 13th International architecture exhibition

Aristide Antonas, <http://www.aristideantonas.com>

Aristide Antonas blogspot, <http://aristide-antonas.blogspot.com/>

Fabrizi Mariabruna, Lucarelli, Fosco (2016), “The house for doing everything”, σ.36-43,133-141, *Viceversa 4-Critiques of architectures*, https://issuu.com/zeroundicipiu/docs/vv04_critiques_of_architectures

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

οριστικά το φροϋδικό έργο, αλλά να ξεριζώσουμε τις έννοιες και τις πρακτικές του από την προ-στρουκτουραλιστική πρόσδεσή τους, με μια υποκειμενικότητα εντελώς αγκιστρωμένη στο ατομικό και συλλογικό παρελθόν.

Ο στρουκτουραλισμός και αργότερα ο μεταμοντερνισμός μάς συνήθισαν σε μια θεώρηση του κόσμου που εξαλείφει τη σκιοπιμότητα των ανθρώπινων παρεμβάσεων. Ζητούμενο είναι *μια ανασύνθεση των κοινωνικών και ατομικών πρακτικών υπό την ηθικο-αισθητική αιγίδα μιας οικοσοφίας* (Guattari 1991:30).

Δε χρειαζόμαστε μια Ιστορία, αλλά μια Γεωγραφία. Η γεωγραφία απορρίπτει τη λογική του τοπίου ως βάση υπέρθεσης ή ως πολιτισμική κατασκευή και εξετάζει το τοπίο ως *τρόπο να βλέπεις σχέσεις*. *Deleuze* και *Guattari*, στο *Χίλια πλατώ*, απορρίπτουν την μακροσκελή περιγραφή των γεγονότων με χρονολογική σειρά (Ιστορία) και προτείνουν *γραμμές φυγής/απεδαφικοποίησης(γίνεσθαι)*. Η ιστορικά καθορισμένη και εθνοκεντρική ματιά του τοπίου αγνοεί τις οικολογίες, τις *σχέσεις* ανθρώπινου/μη-ανθρώπινου. Ιστορία είναι μια *συναρμογή συμβάντων* και καταστάσεων. Για να το εξηγήσουν αυτό, χρησιμοποιούν την έννοια του εδάφους(*territory*). Αυτό, δεν εμπίπτει σε καμία κατηγοριοποίηση,

Εδάφη/ια

Γκόλαντα

Γλύπτρια Τοπίου

ΓΚ/*αίσθηση* : Κάνει έναν ευαίσθητο σχεδιασμό μαζί με έρευνα πεδίου(*in-situ*). Την ενδιαφέρει η άρση του αδιάφορου και ο εξανθρωπισμός του δημόσιου χώρου. Αντι-κλισέ. Αντι-αδιάφορο. Όλη της η δουλειά προσπαθεί να μην ανήκει.

ΓΚ/*έδαφος* :

Σημειώνει τα στοιχεία εκείνα που λειτουργούν σα σύνδεσμοι ανάμεσα σε ακατέργαστα και κατεργασμένα κομμάτια ύλης, σε τόπους στάσης και κίνησης, σε χρόνους φθοράς και αναβίωσης, σε κατάλοιπα δομών και το γεωφυσικό

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

αντίθετα είναι ένα εύκαμπτο σημείο περάσματος σε κάτι άλλο, ένα κατώφλι. Η έννοια του *territory* εμπεριέχει την έννοια της *Νομαδολογίας*, καθώς το *territory* αναφέρεται σε ένα κινητό κέντρο, ένα διάνυσμα, που μπορεί να κατοικήσει και εκτός της εδαφικής επικράτειας. Είναι μια πειραματική έννοια. Το *έδαφος* στο *context* του *Deleuze*, δεν έχει προκαθορισμένο υποκείμενο, αντικείμενο, είναι μη-συμβολικό, μη-αναπαράστατικό, μη-σημαίνον. Δεν είναι πρωταρχική βάση και αντιστέκεται στα δίπολα.

Δεχρειαίξεται να εγκαταλείψει την εδαφική επικράτεια για να ακολουθήσει μια γραμμή *απεδαφικοποίησης*. Σύμφωνα με τη *Ντελεζογκουαταρική Γεωφιλοσοφία*, η Γη δεν είναι αντίθετη του *εδάφους*. Επιτελεί αδιάκοπα μια κίνηση επι-τόπου *εδαφικοποίησης*, ξεπερνώντας όλα τα *εδάρη*. Αυτή η κίνηση μοιάζει με την κίνηση των νομάδων, που εγκαταλείπουν μαζικά την εδαφική τους επικράτεια για να μεταφερθούν σε μια άλλη. Η Γη *συναρμώνει* όλα τα *εδάρη* (και...και...και), είναι η *δύναμη της εδαφικοποίησης/απεδαφικοποίησης*, αφού οι συνεχείς κινήσεις ανάπτυξης και παραλλαγής ξεδιπλώνουν νέες *σχέσεις υλικών και δυνάμεων*, που βασίζονται σε *σχέσεις ταχύτητας και βραδύτητας* (Hannabuss 2010:280, *Territory*). Δεν είναι ένα γνήσιο στρώμα, μια πρωταρχή, αλλά ένα *συμπαγές πεδίο συνεκτικότητας* ανάμεσα στα

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

περιβάλλον, λέει ο Ζαχαρόπουλος (Νέλλα Γκόλαντα, Η εμπλοκή του χώρου 2017).

Τα ολικά(*art-total*)-εδάφη της χωρίζονται ως προς τη χρήση σε γλυπτά-δημόσια εδάφη και εδάφη-κατοικίες, *δυναμικά* εδάφη-προτάσεις για εξανθρωπισμό του δημόσιου χώρου και εδάφη-χαρακτικά.

Στο σχεδιασμό πλατειών ξανακανονίζεται η υπάρχουσα τοπογραφία, αναχαρτογραφείται το δοσμένο με την επανεξέταση των *σχέσεων*. Η πλατεία Παλαιού Φάληρου και η πλατεία Φλοίσβου είναι εδάφη-στο μεταξύ, στο ενδιάμεσο δυο συστημάτων. Η Γκόλαντα δουλεύει τη σχέση πόλη-θάλασσα με την ξαναοργάνωση/επιμέλεια των *left-overs* του πεδίου.

Ο Δ. Φιλιππίδης για την πλατεία Φλοίσβου, στο παλαιό Φάληρο, σχολιάζει ότι *δεν είναι άλλη μια διαμορφωμένη πλατεία, δεν είναι καν πλατεία με τη στενή έννοια του όρου, ξεχειλίζει πέρα από το περίγραμμα της πλατείας και εκτείνεται ως τον ορίζοντα. Στην Αττική οδό φτιάχνει εδάφη μεταξύ αυτοκινητόδρομου και φύσης* (Φιλιππίδης 2013:53).

ΓΚ/δυνάμεις: Σμιλεύει έντεχνα ορυκτά περιβάλλοντα (και τοπίο και κενό και κίνηση και γλυπτική και βλέμμα

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

στρώματα (*layers*). Η Γη είναι ισοδύναμη του ΣχΟ, ως το *δυναμικό* πεδίο συνεκτικότητας. Το μέλλον της δεν ξεθάβεται από τα βαθιά. Δεν έχει ένα μέλλον, μόνο *γίνεσθαι* (Hannabuss 2010:83, *Earth/Land(terre)*).

Δεν πρόκειται για μια φαινομενολογικού τύπου, επιστροφή στη Φύση, αφού το *πεδίο συνεκτικότητας* (Γη, ΣχΟ) είναι μια φυσική κατάσταση που προηγείται της διαδικασίας διαστρωμάτωσης, έξω και ταυτόχρονα μέσα στον εαυτό του. Αντιστέκεται στη διαστρωμάτωση, αφού στρέφεται προς ένα σημείο απόλυτης *απεδαφικοποίησης*. Εξωθεί συνεχώς τα όρια της, ανοίγεται σε νέες ρίζες για να τις ενσωματώσει πίσω στο σώμα της. Φύση είναι πολύπλοκες *συναρμολογίες* και μοναδικότητες που *ξευγαλώνουν* σε μια αιωνιότητα *σχέσεων*. Η φύση στη μεταμοντέρνα σκέψη εκφράζεται από τις θεωρίες του *Foucault, Lacan, Derrida, Butler*. Δεν είναι η φύση-υλικότητα, η φύση-πολιτισμικό τοπίο, δεν είναι εσσηντισμός, ούτε η γνήσια φύση των φαινομενολόγων.

Η *ντελεζογκουαταρική Γεωφιλοσοφία* είναι Αντι-νατουραλισμός, αντι-ολότητα (*totality*). Δεν είναι οικολογία. Στο 1000πλάτω χρησιμοποιούν λέξεις όπως *πλατώ, απεδαφικοποίηση, ρίζωμα, χαρτογραφία*. Αντιτίθενται στα δίπολα, φύση-άνθρωπος, ανθρώπινο-μη ανθρώπινο. Στη *γεωφιλοσοφία* είναι θολή η

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

και φως και κτισμένο και), *εδάφη* που μπορούν να υπάρξουν μόνο στο ελάχιστοτε συγκεκριμένο *context* (φυσικό περιβάλλον και τόπο), που ενοποιούνται και συγχωνεύονται με το φυσικό τους περίγυρο, γλυπτά τοπία που ξεδιπλώνονται σαν ολοκληρωμένες αισθητικές προτάσεις(ολική τέχνη – *art total*). Αυτά τα κατοικημένα γλυπτά *εδάφη* λειτουργούν σαν διαδραστικά δοχεία για την όσμωση ξεχασμένων κοινωνικών σχέσεων.

εικ.1.

Τοπιογένεση είναι η επιθυμία να φτιάξεις ένα νέο είδος τοπίου, να αναζωογονηθεί ο δημόσιος χώρος, να συνδεθεί με οικολογικές δυνάμεις, να ανοίξει νέες γλώσσες τοπίου και αρχιτεκτονικής, εξηγεί ο Steven Holl (Topscape 8_11:74).

Σμιλεύει *εδάφη*—πυκνωτές που οργανώνουν τις δυνάμεις του γύρω *context*. Στο Γλυπτό ποταμό ξαναδουλεύει

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

διάκριση φυσικού/τεχνητού, ενώ στη συμβατική οικολογία παίζει ρόλο το μάτι. Το περιβάλλον είναι μια δυναμική διαπραγμάτευση ανθρώπινου-μη ανθρώπινου. Προτείνεται η συνεκτική *πύχωση* της φύσης στο πολιτισμικό και ψυχικό κόσμο, αντί της αναπαράστασης της φύσης σαν μια προκαθορισμένη και παθητική υπόσταση. ΠΟΛΥΠΛΟΚΟΤΗΤΑ. ΠΡΑΓΜΑΤΙΣΜΟΣ. Προσεκτική ιχνηλάτηση των άπειρων, *πολύπλοκων οικολογικών συναρμογών*, που δεν είναι κάπου γραμμένες. Όχι ντεριντιανός πολιτισμικός/γλωσσικός κονστρουκτιβισμός, όχι φυσικός/βιολογικός ντετερμινισμός. ΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΑΣ, ΓΙΓΝΕΣΘΑΙ. ΠΟΛΛΑΠΛΟΤΗΤΕΣ. Όχι αγκίστρωση του είναι σε μια καθορισμένη ενότητα/δομή. Δεν υπάρχει ουσία σε αυτές τις *συναρμογές*. Σημασία έχουν οι συνδέσεις, οι *συναρμογές* και τα παράγωγά τους. Έξυπνος Υλισμός. Αντίθετος στις *στρατηγικές* που σταθεροποιούν και ομογενοποιούν το νόημα, κάνουντάς το παθητικό, χαοτικό, χαζό, μια χαζή, απλή μάζα/αντικείμενο, καθοδηγούμενο από ένα υποκείμενο, ένα μακρινό Θεό ή Δύναμη. Έξυπνο νόημα, άμορφο, που δεν υποκινείται από τη μορφή. Αντί-κονστρουκτιβιστικό *concept* σημασίας. Η σημασία κατασκευάζεται, είναι η διαδικασία υλοποίησης που σταθεροποιείται στο χρόνο για να δώσει ένα *effect* ορίου, σταθερότητας, επιφάνειας.

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

τη *σχέση* της πόλης(της Λάρισας) με τον ποταμό της(τον Πηνειό), συνθέτοντας ένα κεντρικό πυκνωτή που *συναρμώνει* ρυθμικά επαναλαμβανόμενα δομικά στοιχεία (μια γλυπτή εξέδρα, τρεχούμενες πηγές ανάβλυσης νερού, αρχιτεκτονικά μέλη, αρχαιολογικό σιάμμα ευρημάτων ιστορικών φάσεων της Λάρισας). Τα *εδάφη* της αντιτίθενται στη μπανάλ αφαίρεση των αρχιτεκτονικών προτάσεων. Δεν την αφορά η λειτουργική χρήση των χώρων, αλλά η *εμπειρία* της πύκνωσης του τοπίου. Το νέο τοπίο περιλαμβάνει τη βίωση του από τον επισκέπτη. *Εμπειρία* τοπίου, όχι μορφή. Ταυτόχρονα μέρος του βουνού, του άστεως, του δρόμου. Τα *εδάφη* που φτιάχνει για την Αττική οδό στέκονται *ανάμεσα(between)* στο δρόμο και τη φύση.

εικ.2. επιμέλεια των απομεινारιών του λατομείου

ΓΚ/ *διάγραμμα*: Οργανώνει συστήματα γλυπτών λόφων και προσπελάσεων με τη ρυθμική *επανάληψη* δομικών στοιχείων-*left-overs* του εκάστοτε *context*. Στο λατομείο του Διονύσου (εικ.2.) φτιάχνει ένα χάρτη αποκωδικοποίησης του τοπίου όταν το λατομείο

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

Η εμπειρία δεν έχει καταγωγή. Όχι πλατωνικό μοντέλο - που η *Butler* εξομοιώνει με τη Δυτική φιλοσοφία. Αφαιρώντας το μύθο και τη μεταφορά, όλα είναι πραγματικά, γράφουν στα 1000 πλατώ. Τα *concepts* είναι φτιαγμένα από γραμμές, όχι από εικόνες. *Εμμένεια* αντί για κυριαρχία, παραγωγή αντί για αναπαράσταση, υλικότητα αντί για γλώσσα.

Η φύση παράγει την ποικιλία, είναι ένα άπειρο σύνολο, που δεν ολοποιεί/ομοιογενοποιεί τα στοιχεία. Δεν προσδιορίζει, αλλά συζευγνύει και αυτό και το άλλο. *Και...και...*, όχι *είναι*. Ο *Sprinoza* θέτει τις βάσεις ενός νέου Νατουραλισμού από *δυνάμεις*.

Βασικές έννοιες

Deleuze & Guattari :

γίνεσθαι,

πλάνο σύστασης,

Σώμα χωρίς Όργανα,

εμμένεια, οικολογική,

Νομαδολογία,

Γεωοφιλοσοφία,

Earth/Land (terre)

και...και...

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

ήταν ενεργό και οργανώνει ένα *δίκτυο* διαδρομών στα λατομεία και συνδέει το *site* με το *context*(δάσος). Κάνει τα *left-overs* του λατομείου και το μάρμαρο της περιοχής, δομικό υλικό, μορφή.

Η πλατεία Κατράκη(παράμυρα) είναι ένα *έδαφος-πτυχή*, μια επιφάνεια από σχισμές που αφήνει τη χλωρίδα να εισβάλλει στο αστικό *έδαφος ανάμεσα* στην Ποσειδώνος και τον εμπορικό άξονα της Γλυφάδας. Επανεφεύρεται η τοπογραφία. Γκόλαντα και Κουζούπη σχεδιάζουν πιθανούς τρόπους *εμπειρίας* του χώρου από τους κατοίκους. Προτείνουν νέες λειτουργίες και δράσεις στην υπάρχουσα μίξη υλικών. Δημιουργούν έναν ανανεωμένο χώρο από πολυλειτουργικές επικλινείς επιφάνειες, περιοχές ανάπαυσης.

Αυτή η νέα φύση(nouvelle nature) θέλει να οξύνει τις αισθήσεις μας και να μας συμφιλιώσει με το περιβάλλον και να δημιουργήσει το αίσθημα του ανήκειν, λέει ο Girot (Topscap 8_11:74).

ΓΚ/(βλέμμα) : Απτικό βλέμμα. Όπως αναφέρει η ίδια ο ολιστικός σχεδιασμός αστικού τοπίου φτιάχνει τα εργαλεία/*milieu* για την παρουσία, τη συναισθησία. Απλά Παρών. Τα *εδάφη* της αναπτύσσουν μια περίεργη σχέση με τα σώματα, όχι απλώς οπτική,

Πλατώ ΙΙΙ

Δυνάμεις

Απεικόνιση του αόρατου Παράμρφωση Απεικόνιση και βία
Συμβάν Το ζευγάρι της αίσθησης Χώρα Γίνεσθαι αντί
Περίγραμμα/Μορφή

Να καταστούν ορατές οι δυνάμεις που είναι αδιόρατες¹. Αυτή είναι η βασική λειτουργία της φιγούρας. Ο Cezanne γράφει ως ζωγράφος αυτό που δεν έχει ακόμα ζωγραφιστεί. Το ζήτημα δεν είναι πλέον η αναπαραγωγή ή η ανακάλυψη μορφών, αλλά η σύλληψη των δυνάμεων που τις απαρτίζουν.

Η δύναμη συνδέεται με την αίσθηση. Για να υπάρχει αίσθηση, πρέπει μια δύναμη να ασκηθεί σε ένα σημείο του κύματος.

¹Rice, Paul : Όχι να καταστήσεις το ορατό, αλλά να το κάνεις ορατό

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

αλλά σωματική και συναισθηματική. Παράγουν μια κατάσταση αυξημένης προσοχής στο *εδώ και τώρα* και ταυτόχρονα οξύνουν την εκτίμησή μας για το περιβάλλον γύρω μας. *Εδάφη* με μια *αίσθηση* του ανήκειν.

Το νέο τοπίο στο σχεδιασμό περιλαμβάνει και τη βίωσή του από τον επισιέπτη, δεν είναι απομονωμένο, ανήκει σε όλο τον κόσμο, γίνεται καθημερινός τρόπος ζωής.

Συνέγερση συναισθημάτων, βιωματικός διαδραστικός χώρος, η παρουσία του ανθρώπου – πρωταγωνιστή στη διαδικασία τοπιογέννησης (Νέλλα Γκόλαντα, Η εμπλοκή του χώρου 2017).

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών Deleuze & Guattari

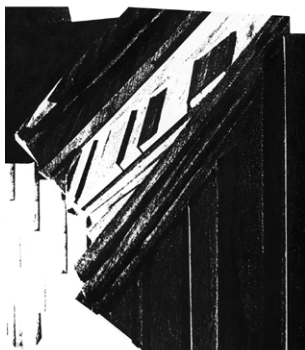
Ο *Bacon* αντιμετωπίζει τις *δυνάμεις* του αόρατου. Δε ζωγραφίζει πρόσωπα, αλλά κεφάλια, απογυμνωμένα από τη δομημένη οργάνωση του προσώπου, που αναδύονται μέσα από *δυνάμεις* πίεσης, διαστολής, συστολής, ισοπέδωσης, επιμήκυνσης. Τα σβησμένα μέρη του προσώπου αποκτούν νέο νόημα, αφού σηματοδοτούν τη ζώνη που η *δύναμη* προσκρούει στο σώμα. Παραμορφώνει το πρόσωπο, δεν το μετασχηματίζει. Η μετατροπή της μορφής είναι αφηρημένη ή *δυναμική*. Η παραμόρφωση είναι σωματική και στατική, συμβαίνει σε ένα μέρος αλλά επηρεάζει το όλο.

Η παραμόρφωση, τόσο στο *Bacon* όσο και στο *Cezanne*, λαμβάνεται σε κατάσταση ηρεμίας, ενώ την ίδια στιγμή το σύνολο, το υλικό περιβάλλον, η δομή, αρχίζει να αναδεύεται: *τα τοιχώματα συσπώνται και ολισθαίνουν, οι καρέκλες κάμπτονται ... τα υφάσματα καμπυλώνονται όπως όταν καις το χαρτί ...* (D2003:59, *Painting Forces*).

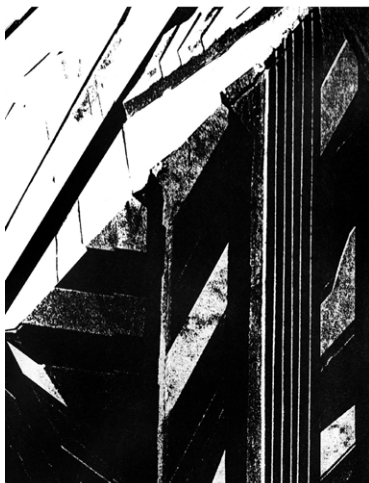
Τα πάντα τώρα σχετίζονται με τις *δυνάμεις*, τα πάντα είναι *δύναμη*. Οι παραμορφώσεις του *Bacon* δεν είναι εξαναγκασμένες, δεν είναι βασανισμένες παρ'ότι την εμφάνισή τους. Προτιμά να ζωγραφίζει την κραυγή περισσότερο από τον τρόμο, τη βία της *αίσθησης* και όχι τη βιαιότητα του θεάματος. Επιτρέπει στη ζωή να αντιμετωπίζει τον τρόμο, αντί να τον αναπαριστά.

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

Η χαρακτηριστική συνοψίζει το οπτικό *concept* για επόμενες τοπιακές εργασίες.

εικ.3. εδάφη - χαρακτηριστικά

Γιακουμακάτος, Ανδρέας (2001), «Η περιβαλλοντική αναστήλωση*», σ.308-313, *Η Αρχιτεκτονική και η Κριτική*, εκδ. ΝΕΦΕΛΗ, https://issuu.com/sculptedarchitecturallandscapes/docs/architecture_and_critique

Γκόλαντα, Νέλλα (2017), Νέλλα Γκόλαντα, *Η εμπλοκή του χώρου: από τα χαρακτηριστικά στα κατοικημένα γλυπτά τοπία*,

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

Το θέαμα της βίας, επιτρέπει στις *δυνάμεις* να παραμείνουν αόρατες, καθιστώντας μας παθητικούς.

Να φωνάζεις στο θάνατο, όχι σχετικά με αυτόν ή πριν. Η κραυγή υποδηλώνει αυτή τη σύζευξη, το *ζευγάρισμα των δυνάμεων*, την αντιληπτή *δύναμη* της κραυγής (D2003:56, *Painting Forces*).

Στις συνεντεύξεις του ο *Bacon* αποκαλεί τον εαυτό του, σκεπτόμενο πεσιμιστή, γιατί δε βλέπει παρά μόνο τρόπο για να ζωγραφίσει, τον τρόπο του κόσμου, αλλά και νευρικά οπτιμιστή, αφού η οπτική απεικόνιση αυτού του τρόπου είναι δευτερεύουσα στα έργα του.

Είναι ένας ανιχνευτής αόρατων *δυνάμεων*. *δυνάμεων* απομόνωσης, που γίνονται ορατές όταν *διπλώνονται* γύρω από το περίγραμμα και τυλίγουν τα πεδία γύρω από το σχήμα, *δυνάμεων* παραμόρφωσης και *δυνάμεων* διάλυσης, όταν η φιγούρα ξεθωριάζει και επιστρέφει στο πεδίο.

Λόγω της δράσης των *δυνάμεων*, η *αίσθηση* περνά από διάφορα επίπεδα. Δύο *αισθήσεις* σε διαφορετικό επίπεδο ή ζώνη μπορούν να συναντηθούν.

Αυτή η *σχέση* ανάμεσα σε δύο φιγούρες που δεν είναι αναπαραστατική, αφηγηματική ή λογική λέγεται

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

φυλλάδια έκθεσης, Αίθουσα
Τέχνης Αθηνών

Sculpted-architectural-landscapes (2015), “In situ research and landscape design in two greek quarry landscapes, Nella Gollanda and Aspasia Kouzouri”, σ.90-93, *European Quarry Landscapes Publication, Collected essays from the first meeting of the European Quarry Landscapes Network*, επιμ. Douet, James, https://issuu.com/sculptedarchitecturalandscapes/docs/publication_douet_teliko_7-2016

Sculpted-architectural-landscapes (2013), “Cave di Dionyssos, Dionyssos Quarries”, *Architettura di cava/Quarry Architecture*, σ.66-77, https://issuu.com/sculptedarchitecturalandscapes/docs/quarry_architecture_expo

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

συμβάν. Αυτό το ζευγάρι δυνάμεων σε διαφορετικά επίπεδα δημιουργεί το *τρίτο*, το άλλο (D2003:65, *Couples and Triptychs*). Το *τρίτο* δε μπορεί να χωριστεί στο ένα και στο άλλο ... στα εξ'ων συνετέθη, όπως το λάδι με το νερό, λέει η Χατζησάββα. Πρόκειται για μια σύγκλιση αντιθέτων, όχι άρθρωση δύο κόσμων.

Μια φιγούρα γίνεται κοινή για δύο σώματα. Δύο φιγούρες μοιράζονται ένα *συμβάν*.

Το *τρίτο* είναι μια πολύπλοκη *αίσθηση*. Υπάρχει μια *σχέση* μεταξύ των μερών που δεν είναι ούτε αναπαραστατική, ούτε λογική. Ο *Derrida* ονομάζει αυτό το τρίτο γένος, αυτό τον άμορφο τόπο-υποδοχή (Χατζησάββα 2008), *Χώρα*, και είναι κάτι *ανάμεσα* στην *αίσθηση* και τη νόηση. Με το όνομα *Χώρα*, ο Πλάτωνας στον *Τίμαιο* αφηγά τη λογική της δυαδικότητας, του ναι ή όχι. Άλλοτε δεν είναι ούτε αυτό, ούτε εκείνο, άλλοτε είναι αυτό και εκείνο μαζί. Είναι άμορφη, ενάντια στον ανθρωπομορφισμό. Δεν είναι υποκείμενο. *Δεν είναι τίποτα άλλο παρά το σύνολο ή η εξελικτική διαδικασία αυτού που έχει μόλις εγγραφεί επάνω της* (Derrida 2000:31). Δέχεται, για να δώσει τόπο σε όλους τους προσδιορισμούς, αλλά δεν της ανήκει

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

Sculpted-architectural-landscapes (2011),
“Design of Heart, Katraki Square”, *Topscape* 8,
https://issuu.com/sculptedarchitecturallandscapes/docs/topscape_8_2011

Sculpted-architectural-landscapes (2013),
anti_423, σ.53-54, https://issuu.com/sculptedarchitecturallandscapes/docs/anti_423

Sculpted architectural landscapes, <http://www.sculpted-architectural-landscapes.gr/>

Ursprung, Philip
(2014), «Παρουσία: το ανάλαφρο άγγιγμα της αρχιτεκτονικής», *Sensing Spaces: Architecture Reimagined*, Royal Academy of Arts

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

κανέννας. Η χώρα είναι αυτό που επιτρέπει τη μετάθεση, τη συναφή προς τον πρόσκαιρο χαρακτήρα των ιδιοτήτων: Δίνει τόπο για να συμβεί η μεταβολή και να υπάρξει η κίνηση, δηλαδή το γίνεσθαι (Χατζησάββα 2008).

Να ζωγραφίζει κανείς το πρόσωπο σαν να ήταν αντικείμενο, λέει ο *Cezanne* και αυτό δε σημαίνει ότι το απογυμνώνει από τη σκέψη του. Ο μη ανθρωπίνος χαρακτήρας της ζωγραφικής του *Cezanne* ερμηνεύει, χωρίς η σκέψη να είναι διαχωρισμένη από την οπτική αίσθησή² (Ponty 1991:39).

Νομίζω ότι είπες κάπου μια φορά που εσύ πόζαρες για να σου φτιάξω το πορτραίτο, εγώ κοίταξα κάτι φωτογραφίες άγριων ζώων, θα πει ο *Bacon* σε συνέντευξή του στον *David Sylvester*.

Μια αντιστοιχία σχέσεων δε συνιστά γίνεσθαι. Γίνεσθαι δεν είναι ομοιότητα, μίμηση, ταύτιση³ (D&G1980;2017:293). Δεν είναι ούτε όνειρο, ούτε φαντασίωση, αλλά πραγματικότητα.

Δεν παράγει κάτι διαφορετικό από τον εαυτό του.

² "Στο διάβολο αν δεν καταλαβαίνουν πώς", *Η αμφιβολία του Σεζάν*, σ.39

³ Ψευτοδύλημα ή μμείσαι ή είσαι, *1000πλατώ*, σ. 294

Εδάφη/ια

SEJIMA

Αρχιτέκτων και Επιπλοποιός και

SE/αίσθηση: Κάνει ένα *minimal* οικείο (μινιμαλιστικό τοπικισμό), μια αρχιτεκτονική με προσωπική αντιμετώπιση του χώρου. Κάνει *εδάφη*-όπως το αγαπημένο σου έπιπλο, *όπως είναι*, χωρίς μπερδέματα. Προσωπικά-*εδάφη*.

Την ενδιαφέρει το ρευστό πεδίο περιεχομένου και *context*. Δεν έχουμε αναφορά σε κάτι, εξηγεί η ίδια. Δεν προσπαθεί να ταιριάζει σε κάποιο συγκεκριμένο αρχιτεκτονικό στυλ. Προτείνει μια αρχιτεκτονική με εγγενή/εσωτερική αξία. Ξανασκέφτεται τις βεβαιότητες της Ιστορίας, της παράδοσης και της κοινωνίας, το δοσμένο, για να φτιάξει κάτι νέο. Με τα *εδάφη* της προσπαθεί να αναπτύξει την δική της ανεξάρτητη κριτική προσέγγιση.

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

Δεν έχει τέλος, γίνεται το υποκείμενο ενός άλλου γίνεσθαι. Το εγώ είναι το κατώφλι, το γίνεσθαι, μεταξύ δυο πολλαπλοτήτων. Σχηματίζει ένα συμπαγές που κινείται μεταξύ των ορίων του. *Δε μιμούμαστε, συγκροτούμε ένα συμπαγές του γίνεσθαι. Η μίμηση παρεμβαίνει μόνο για να προσαρμόσει τούτο το συμπαγές, σαν ένα φινίρισμα* (D&G1980;2017:375). Όχι φαίνομαι, όχι είναι. Δε ρυθμίζει μορφικές σχέσεις, δε προσαρμόζεται σε κάποια μορφή. Είναι σύνθεση του οργανισμού με ένα άλλο πράγμα.

Το γίνεσθαι είναι η κίνηση με την οποία η γραμμή απελευθερώνεται από το σημείο. Η γραμμή χωρίς καταγωγή, δεν ορίζεται από τα σημεία που τη συνθέτουν, αλλά περνά μεταξύ των σημείων. Βλασταίνει μόνο από το μέσον. Δε χαράσσει πια ένα περίγραμμα. Ο Bacon δε ζωγράφισε τα πράγματα, αλλά μεταξύ των πραγμάτων (D&G1980;2017:366). Δεν έχει ούτε αρχή, ούτε τέλος, παρό μόνο μέσον. Δεν είναι σχέση των δυο, αλλά μεταξύ των δύο. Είναι γραμμή φυγής. Η αφηρημένη γραμμή δεν αναπαριστά μια λειτουργία, δε συνιστά μορφή. Είναι ένα συνεχές γίνεσθαι του εαυτού της. Εξωθεί τη δύναμη. Είναι για τον Deleuze, η κατάσταση της αίσθησης.

Η γραμμή δε μιμείται πλέον το ορατό, καθιστά ορατό, αποτελεί το σχεδιάγραμμα μιας γέννησης των

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

SE/έδαφος : Η αρχιτεκτονική είναι περιβάλλον¹. Τα εδάφη της σχεδιάζονται από το *concept* και είναι

εικ.1. Serpentine Gallery Pavilion,
εδάφη πυκνότητας

ευαίσθητα στις εξωτερικές δυνάμεις που εδαφικοποιούν/απεδαφικοποιούν το πρόγραμμα. Στο 21st Century Museum of Contemporary Art δουλεύει

τη σχέση μέσα/έξω, ανοικτού/κλειστού με σκοπό τη συγχώνευση, τη συνέχεια, τη εξαϋλωση. Συνέχεια, όχι άκρη. Τυχαία-εδάφη, αλλά το γύρω είναι οικείο. Κατά την κίνηση του χρήστη, ο χώρος εμφανίζεται γύρω του.

SE/δυνάμεις : Την ενδιαφέρει η διαδικασία του σχεδιασμού και όχι το τελικό αποτέλεσμα. Φτιάχνει δομές που ενσωματώνουν ισάξια ανθρώπους, πόλη και πληροφορία. Συναρμώνει διάφορα στοιχεία (και περιεχόμενο και context και συνέχεια και κοινότητα και συνάντηση και ελεύθερη κίνηση και φυσικό φως και πάρκο και διαφάνεια και άνθρωποι και περιβάλλον), όπως οι επιθυμίες του πελάτη, η κατάσταση του εκάστοτε οικοπέδου, οι ιδέες της και τις οργανώνει μαζί στο ίδιο σύστημα. Δε γνωρίζω ακριβώς πώς ταιριάζουν όλα αυτά, λέει.

¹ Ο τίτλος της ομιλίας της στο Harvard, 31/3/2011

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

πραγμάτων. Κανείς πριν από τον *Klee* δεν είχε αφήσει μια γραμμή να ονειρεύεται, θα πει ο *Michaux* (*Ponty* 1991:103).

Κάθε *γίνεσθαι* είναι ένα συμπαγές συνύπαρξης. Αντίθετα με την ιστορία, δεν ορίζεται με όρους παρελθόντος ή παρόντος. Είναι μια *αντι-μνήμη*. *Γίνεσθαι* σημαίνει *ρίζωμα*, δεν είναι ένα γενεαλογικό ή ταξινομικό δέντρο (*D&G*1980;2017:295).

Το *πλάνο σύστασης* γίνεται η διασταύρωση όλων των συγκεκριμένων μορφών. Όλα τα *γίνεσθαι* γράφονται πάνω στο *πλάνο σύστασης* και βρίσκουν την έξοδό τους. Δεν έχει μορφή, είναι το αφηρημένο σχήμα, μια *πολλαπλότητα*, ένα *γίνεσθαι*, μια δόνηση. Αυτό το πλάνο δεν έχει να κάνει με μορφή ή σχήμα, σχέδιο ή λειτουργία. Είναι ένα πλάνο εκδίπλωσης, η διατομή όλων των μορφών. Το πλάνο είναι άπειρο, μπορεί να συσχετιστεί με χίλιους τρόπους (α-τέλειωτο) (*D&G*1980;2017:318).

Το ζήτημα δεν αφορά πλέον όργανα και λειτουργίες, ούτε ένα υπερβατικό πλάνο οργάνωσης, αλλά αναλογικές σχέσεις, κίνηση και ανάπαυση, ταχύτητα και βραδύτητα (*D&G*1980;2017:314). Όχι οργάνωση, αλλά *σύνθεση*. Κατά το *Spinoza*, δεν υπάρχουν ουσιώδεις ή ουσιακές μορφές,

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

Προσπαθεί να ξεκαθαρίσει τις *σχέσεις* των ετερογενών στοιχείων, έχοντας ήδη οπτικοποιήσει το σχεδιασμό.

Λαμβάνει υπόψην κατά το σχεδιασμό την Ιστορία και την παράδοση, αλλά δεν τις αποδέχεται τυφλά. Φτιάχνει *άχρονα-εδάφη*, απαλλαγμένα από την Ιστορία, με αιώνια ισχύ, που *ριζώνουν* στον πολιτισμό. Αντί για ουτοπικές διατάξεις, προτείνει προσωρινές λύσεις για το *εδώ και τώρα*.

Δημιουργεί μικροτοπία στο παρόν. Κατακρίνει την απομόνωση και το χάσιμο. Δεν απορρίπτει τις παραδοσιακές κοινωνικές δομές, αλλά δεν εκπροσωπεί και το παλιό. Αντιδρά στη χαμένη κοινότητα προτείνοντας νέες σύγχρονες εναλλακτικές που οι ανοιχτές, μη-ιεραρχικές, προσωρινές, μεταβαλλόμενες *σχέσεις* σχηματοποιούνται. Φτιάχνει πολλαπλά σενάρια, ατέλειωτα-*Εδάφη* που το Υποκείμενο ανακαλύπτει τις *σχέσεις*.

Βλέπει την αρχιτεκτονική ως μια ανοιχτή σκηνή που εξυπηρετεί την ελεύθερη κίνηση. Στο *Platform II* (εικ.2), φτιάχνει ένα χώρο χωρίς προκαθορισμένα όρια που επιτρέπει την ελεύθερη κίνηση των χρηστών.

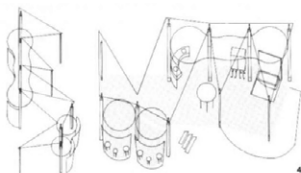
Στις συνεντεύξεις της χρησιμοποιεί το *πάρκο* ως

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών Deleuze & Guattari

αλλά στοιχεία χωρίς μορφή και λειτουργία, εκδιπλωμένα στο ίδιο πλάνο σύστασης ή σύνθεσης.

Ο Deleuze επηρεάζεται από το Nietzsche για την έννοια της *δύναμης*. Ο κόσμος είναι ένα χαοτικό δίκτυο *δυνάμεων* χωρίς πρωταρχή ή ρίζα. Οι *δυνάμεις* αλληλεπιδρούν και συνθέτουν ένα *δυναμικό* κόσμο σε ροή και μη σταθερές ενότητες. *Συνθέτουν* ένα κόσμο που είναι συνεχώς σε *διαδικασία γίνεσθαι*. Κατά την *αίσθηση* του Deleuze, αντιλαμβανόμαστε τις *δυνάμεις* μόνο μιμούμενοι αυτές. Τις γράφουμε σε ένα *concept* χωρίς αναφορά. *Δύναμη* είναι η παραμικρή ικανότητα για αλλαγή ή *γίνεσθαι*. Η πραγματικότητα είναι η έκφραση των αλληλεπιδράσεων (*συμβάντων*) των *δυνάμεων*. Το σώμα είναι αποτέλεσμα των *δυνάμεων*. Οι *δυνάμεις* είναι συνεχώς σε διαδικασία περάσματος σε νέες μορφές/υπάρξεις. Είναι προσωρινές, χωρίς υπόσταση, παρ'όλο που οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ *δυνάμεων* μπορεί να προσδώσουν μορφή. Δεν είναι πράγματα καθ'εαυτά (Kant), ούτε γνήσια (Πλάτωνας). Είναι προσωρινά επακόλουθα, χωρίς καθορισμένη μορφή ή περιεχόμενο. Όχι στον παραδοσιακό δυϊσμό μεταξύ ουσίας-εμφάνισης (περιεχομένου-μορφής), αλλά *πολυπλοκότητα*. Όχι μορφή, αλλά *σχέσεις δύναμης*. Οι *σχέσεις δύναμης* είναι τοπικές, ασταθείς και διάχυτες χωρίς κέντρο ή εστία κυριαρχίας. Η *δύναμη* δεν υφίσταται ποτέ στον ενικό, αλλά σε *σχέση*

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

εικ.2.

αναλογία, που πολλαπλές και διαφορετικές δράσεις συμβαίνουν ταυτόχρονα και η κίνηση του χρήστη είναι ελεύθερη. Το πάρκο πετυχαίνει ως περιβάλλον υπό ενεργοποίηση, εξηγεί. Στο Rolex Learning Center, στο Serpentine Gallery Pavilion φτιάχνει εδάφη-πάρκα με ασαφείς χώρους κυκλοφορίας, τόπους πυκνότητας, που χωρίς ανθρώπους και έπιπλα και το γύρω περιβάλλον(context) θα ήταν απλά αντανakλάσεις του λευκού χρώματος. Όχι προοπτική, όχι ιεραρχία στα εδάφη της, όλα υπάρχουν εξίσου και ταυτόχρονα. Η περιήγηση από χώρο σε χώρο γίνεται με μη-ιεραρχικό, μη-γραμμικό τρόπο με σιοπό τη σύνδεση και τη συνάντηση. Δονεί το παραδοσιακό *concept* του δημόσιου χώρου και συνθέτει ένα νέο δημόσιο χώρο – κοινό τόπο και χρόνο των ανθρώπων. Διαφορετικοί άνθρωποι συναντιούνται, όπως και στο πάρκο, με αποτέλεσμα μια *αίσθηση συνέχειας* και ταυτόχρονα κάθε χρήστης γίνεται και μέρος μιας κοινότητας. *Εδάφη* που προκύπτουν από την κουλτούρα των ανθρώπων.

SE/διάγραμμα : Την ενδιαφέρει το πρόγραμμα και η δυνατότητα των *ενδιάμεσων* χώρων, δε φτιάχνει απλά σειρές όμορφων αντικειμένων. Σημασία έχει το

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

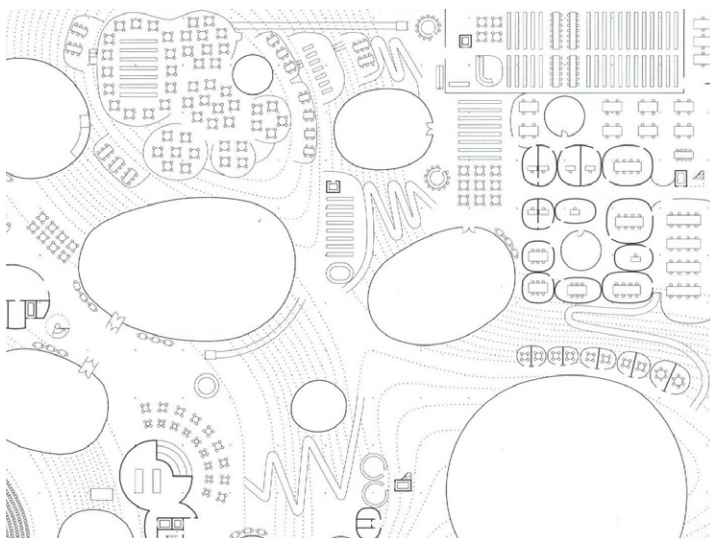
με άλλες. Ο *Foucault* επηρεασμένος από το *Nietzsche* υποστηρίζει ότι η δύναμη υπάρχει μόνο ως σχέση, η βία καταστρέφει τη μορφή. Η δύναμη συνιστά δράση επί δράσεων, δυνατικών ή πραγματικών. Προτρέπω, εξωθώ, εκτρέπω, δυσχεραίνω ή διευκολύνω, επεκτείνω ή περιορίζω (D1986;2005:124). Η δύναμη ορίζεται από την ικανότητά της να επηρεάζει και να επηρεάζεται από άλλες δυνάμεις (επηρεάζειν και επηρεάζεσθαι). Ο δυϊσμός του επηρεάζειν και επηρεάζεσθαι εκφράζει την πολλαπλότητα των δυνάμεων, το πολλαπλό είναι της δύναμης (D1986;2005:143). Οι ασταθείς, ρευστές και διάχυτες σχέσεις δύναμης δε βρίσκονται έξω από τα στρώματα αλλά συνιστούν το έξω των στρωμάτων.

Το έξω αναφέρεται στη δύναμη. Οι δυνάμεις επενεργούν σε ένα χώρο διαφορετικό από το χώρο των μορφών, στο χώρο του Έξω, ο οποίος μετατρέπει τη σχέση σε μη-σχέση, τον τόπο σε μη-τόπο και την ιστορία σε γίνεσθαι (D1986;2005:148). Το γίνεσθαι αφορά στις συνιστώσες δύναμης και όχι στις σύνθετες μορφές. Οι σχέσεις των δυνάμεων με το έξω τροποποιούν ακατάπαυστα τη σύνθετη μορφή.

Το γίνεσθαι των δυνάμεων δεν ταυτίζεται με την Ιστορία των μορφών. Οι μετασχηματισμοί δε επέρχονται ποτέ στο ιστορικό, διαστρωματικό και αρχαιολογικό σύνθεμα, αλλά στις συνιστώσες

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

πρόγραμμα και το ανάμεσα στο πρόγραμμα. Η διαδικασία σχεδιασμού είναι σαν ένα παιχνίδι, φτιάχνει εδάφια παιχνιδιού χωρίς προκαθορισμένους κανόνες, που αλλάζουν συνεχώς. Επιδιώκει ένα διάλογο με άγνωστο αποτέλεσμα, όχι αυθεντικό. Το *concept* είναι δεδομένο, αλλά το πρόγραμμα διαμορφώνεται από τις εκάστοτε ανάγκες. Το νόημα δεν είναι εξαναγκασμένο, βρίσκεται στα σχεσιακά συστήματα και την έκθεσή τους.

εικ.3. SANAA (2010), σχέδιο για το Rolex Learning Center

Το κτίριο είναι η εξώθηση ενός συστηματικού, αυστηρά βελτιστοποιημένου, σχεδίου.

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

δύναμης, όταν αυτές σχετίζονται με άλλες δυνάμεις που έρχονται απ' έξω (στρατηγικές) (D1986;2005:149).

Βασικές έννοιες

Deleuze & Guattari:

συμβάν

ζευγάρισμα(*coupling*)

γίνεσθαι

ρίζωμα

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

Το αρχιτεκτονικό σχέδιο είναι ένα οργανωτικό εργαλείο του προγράμματος και ένα προσεκτικά φτιαγμένο σενάριο(*script*) για ανθρώπινες αλληλεπιδράσεις. Κανονίζει τις λειτουργίες σε ένα *διάγραμμα* του χώρου και αυτόματα μετατρέπει το σχήμα σε πραγματικότητα, εξηγεί ο *Togo Ito* (*El croquis* 77:20, *Diagram Architecture*). Αντιμετωπίζει την πολυπλοκότητα με την ύψιστη συντομία.

Η προσοχή στρέφεται στην κοινότητα και τη συμμετοχή μέσω της αρχιτεκτονικής. Την απασχολεί η χαμένη κοινότητα και η διάδραση. Η προσοχή στρέφεται στη συγχώνευση της *εμπειρίας* και των αναπαραστάσεών της. Ο χρήστης γίνεται μέρος της διαδικασίας της αντίληψης και της κατανόησης. Η *Sejima* κάνει μια εσκεμμένη ενεργοποίηση του κοινωνικού μέσω των *εδαφών* της.

SE/(βλέμμα) : Θολό, οικείο βλέμμα. Στο μάτι απλά *εδάφη*, αλλά πολύπλοκα, λύσεις για το *εδώ και τώρα*. Σταθεροποιεί το *βλέμμα* της στη συνεχώς μεταβαλλόμενη ζωή στο παρόν.

Αυτό που βλέπουμε στα *εδάφη* της είναι η ενστικτώδης όρασή της για την κοινωνία.

Πλατώ IV

Διάγραμμα

Πτυχή/Τοπολογία/Υποκειμενοποίηση/Το μέσα της σκέψης
Συνέχεια Διάγραμμα Φουνιώ Χάρτης αντί για αποτύπωμα
Εναλλακτικός Ρεαλισμός

Ο Bacon δεν κάνει σκίτσα. Νομίζω ότι έχει να κάνει με την κλίμακα ... θα ήταν άχρηστο να δουλεύεις σε μικρή κλίμακα κάτι που θα γίνει σε μεγαλύτερη, εξηγεί (Sylvester 1975:21).

Κατά τον Bacon, το διάγραμμα ξεκλειδώνει περιοχές της αίσθησης. Είναι η κατάρρευση των οπτικών συντεταγμένων, ένα βίαιο χάος των αναπαραστατικών δεδομένων.

Αυτή η καταστροφή δεν πρέπει να βυθίζει το όλο. Η λειτουργία του διαγράμματος είναι να υπονοεί. Το διάγραμμα είναι μια δυνατότητα να συμβεί κάτι, δεν είναι το ίδιο το γεγονός. Πρέπει να παραμένει λειτουργικό και ελεγχόμενο (D2003:99, *The Diagram*). Να κρατήσει τη μετατρεπτική διαδικασία σε εξέλιξη (Χατζησάββα

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

εικ.4.
SANAA,
*Rolex Learning
Center*,
λεπτομέρεια,
εδάφη-μακέτες
όπως το
αγαπημένο σου
έπιπλο

SANAA (2007), *HOUSES: Kazuyo Sejima + Ryue Nishizawa*, SANAA, επιμ. Pérez Rubio, Agustín, MUSAC

Sejima, Kazuyo (1996), “Kazuyo Sejima”, *El Croquis* 77(I), Μαδρίτη

Sejima, Kazuyo (2000), “Kazuyo Sejima + Ryue Nishizawa”, *El Croquis* 99, Μαδρίτη

Sejima, Kazuyo (2011), *Kazuyo Sejima and Ryue Nishizawa, “Architecture is Environment”*, <https://www.youtube.com/watch?v=dtTo9qNrQB8>

Sejima, Kazuyo (2016), *Kazuyo Sejima (SANAA) // The Architecture Project*,

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

2008:11), έτσι ώστε να καθυστερήσει η αναγνωρίσιμη οπτικοποίηση και μορφοποίηση της γεωμετρίας.

Το *διάγραμμα* είναι ένας μορφογενετικός μηχανισμός που κατασκευάζει νέες έννοιες, δεν ερμηνεύει προϋπάρχουσες. Ο γεωμετρικός διαγραμματισμός της αναπαραστατικής μορφής συμβάλλει στο να εκδηλωθεί μια μορφή, η μοναδικότητά της (Χατζησάββα 2008:11).

Το περίγραμμα δεν πρέπει να χάνεται. Για να αναδυθεί η φιγούρα μέσα από την καταστροφή και να γίνει η *αίσθηση* καθαρή και ακριβής, δεν πρέπει να εξαλειφθούν όλα τα αναπαραστατικά δεδομένα. Το χάος και η καταστροφή συνθλίβουν όλα τα αναπαραστατικά δεδομένα. Το *διάγραμμα* είναι μια μάχη ενάντια στο κλισέ και την προπαγανδιστική δουλειά.

Γεωμετρία και μορφή ανταλλάσσουν *γίνεσθαι* σε μια αμοιβαία παθηματική σχέση. Η μορφή γίνεται η *δράση-effect* ενός ορίου στο συνεχές. (Χατζησάββα 2008:11). Δεν αναπαριστά ένα νόημα, δημιουργεί το περιβάλλον που παράγει το νόημα.

Έξω από το χάος θα αναδυθούν οι γεωλογικές γραμμές. Το *διάγραμμα* είναι αυτό που ο *Cezanne* αποκάλεσε *μοτίβο*. Το *μοτίβο* ή φιγούρα φτιάχνεται από την αλληλεπίδραση *αίσθησης* και *κάδρου*.

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

<https://www.youtube.com/watch?v=JE088Lz5qEE>

Sejima, Kazuyo (2017), *Studio Kazuyo Sejima*, <https://www.youtube.com/watch?v=pyuCLAGh>

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

Ο *Bacon* ζωγραφίζει μεταξύ των πραγμάτων. Αυτό το μεσοδιάστημα, ο ενδιάμεσος χώρος γίνεται πτυχή, στα έργα της αποδόμησης.

Η πραγματικότητα εκδηλώνει τις διαφορές της μέσα από τσακίσεις της επιφάνειάς της, ως καθετί που υπάρχει να μην έχει πραγματικότητα παρά πτυχωμένο, στο βαθμό που εκδιπλούται, μέσα από συμβάντα που προκαλούν πτυχές, λέει ο Deleuze στην Πτύχωση (Χατζησάββα 2008).

Η πτυχή είναι η ένδειξη αποσύνδεσης/σύνδεσης του υπάρχοντος στο συνεχές. Η πτυχή/αναδίπλωση είναι η Αισθητική υπαρξή, η σχέση προς εαυτόν, όχι το ίδιο το Υποκείμενο, αλλά το προϊόν υποκειμενοποίησης. Η πτυχωμένη δύναμη είναι η σχέση του εαυτού προς τον εαυτό. Η υποκειμενοποίηση παράγεται μέσω της πτύχωσης. Το Υποκείμενο γίνεται παράγωγο του έξω υπό την προϋπόθεση της πτυχής.

Η συνέχεια δεν είναι μια γραμμή που αναλύεται σε ανεξάρτητα σημεία, αλλά μια στόφα ή ένα φύλλο χαρτί που διαιρείται επ'άπειρον σε πτυχωσεις. Υπάρχει πάντοτε μια πτύχωση μέσα στην πτύχωση (D1988;2006:21). Η εκπτώχωση δεν είναι το αντίθετο της πτύχωσης, αλλά προεκτείνει την πτύχωση μέχρι μια άλλη.

Εδάφη/ια

MIRALLES

Αρχιτέκτων

MIR/αίσθηση : Προτεραιότητα έχει ο διάλογος με το υφιστάμενο. Κάθε τι που αναλύεται δύναται και να μετατρέπεται σε αρχιτεκτόνημα. Με την ανάλυση βρίσκει τις κρυμμένες γραμμές του τόπου. Η στρατηγική του εστιάζει στο να εξάγει τις ποιότητες που παραμένουν λανθάνουσες σε ένα τόπο. Εστιάζει στην ικανότητα του δοσμένου και τις ενδιάμεσες καταστάσεις του. Τα εδάφη του προκύπτουν από τη λεπτομερή ανάλυση και τις ιδέες του - όχι *a priori* - για το υπό μελέτη τοπίο.

No ideas but in things/Ιδέες στα πράγματα.
Για τον Miralles, οι ιδέες εμπεριέχονται στα πράγματα, είναι οι εν δυνάμει ιδιότητές τους. Να αποτυπώσουμε

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

Η εσώκλειση είναι η τελική αιτία της πτύχωσης (D1988;2006:54). Αυτό που είναι πτυχωμένο είναι το εσώκλειστο, το ενεχόμενο. Το πτυχωμένο είναι απλώς *δυνητικό*, μέχρι να τεθεί εν ενεργεία.

Η φύση αποφασίζεται στο *ενδιάμεσο*, στις σχέσεις μεταξύ των πραγμάτων. Δεν υπάρχει φυσική εσωτερικότητα, αλλά γενικευμένη εξωτερικότητα, *εμμένεια*. Το έσω παράγεται από ένα γενικό έξω, τον εμμενή κόσμο των σχέσεων. Στο *Καπιταλισμός και Σχιζοφρένεια*, ο *Deleuze* διατυπώνει ότι το εσωτερικό είναι μόνο ένα επιλεγμένο εσωτερικό.

Το έξω είναι η μεταστοιχείωση του μέσα, συνδέεται όχι μόνο με το μέσα, αλλά και με το πραγματικό, είναι η εν δυνάμει/virtual συνθήκη του μέσα, το έξω δεν είναι σταθερό όριο αλλά κινούμενο, υλικά κινούμενο από περιστατικές κινήσεις, πτυχές, το μέσα είναι μια δράση/effect του έξω, μια πτυχή, ντουμπλάρισμα του έξω, σχολιάζει η Elizabeth Grosz (Χατζησάββα 2008). Δεν είναι ένα ακίνητο όριο, αλλά μια κινούμενη ύλη από πτυχές και πτυχώσεις που σχηματίζουν ένα μέσα, το μέσα του έξω.

Το μέσα εμφανίζεται ως διεργασία του έξω, ενός μέσα που θα ταν μόνο πτυχή του έξω.

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

ό,τι υπάρχει, να το διαστασιολογούμε, να το σχεδιάζουμε. Να μην κάνουμε τίποτα.

Αναλύει τη δομή των στοιχείων που μελετά, ψάχνει τι μπορεί ένας τόπος, τα εν δυνάμει στοιχεία του τόπου, ώστε η σύνθεση να είναι απαλλαγμένη από κάθε κλισέ, κάθε ταξινομητικό, σημειωτικό, αισθητικό, μορφολογικό κανόνα, τα μεθερμηνεύει (απο-ιστοριοποίηση, ουσία των στοιχείων) και φτιάχνει εδάφη-βιώματα στο υπάρχον. Εδάφη-στιγμές που η σκέψη πτυχώνεται με την πραγματικότητα.

Ζητούμενο δεν είναι η αναπαράσταση, αλλά ο πολλαπλασιασμός μιας διαίσθησης να εμφανίζεται σε διαφορετικές μορφές.

Κάνει έναν ελεύθερο τοπικισμό, ζευγαρώνει πραγματικότητες με αντισυμβατικό τρόπο. Κάνει πολύπλοκα εδάφη(χτισμένα ή άχτιστα) από θραύσματα με ποιητική πολυπλοκότητα που αντανακλούν τη σύνθετη πραγματικότητα. Επιδιώκει την ελάχιστη χειρονομία στο υπάρχον που εντείνει την εμπειρία. Ελάχιστη χειρονομία στο δοσμένο, και όχι μίνιμαλ χειρονομία. Το μίνιμαλ δεν παθαίνει από το *context*. Μπορεί να υπάρξει οπουδήποτε. Δε γειώνεται στο συγκεκριμένο έδαφος της μελέτης. Όπως στη γέφυρα Segre River in Lerida, σημειώνει την δραστηριότητα

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

Περικλείει το έξω, εν ολίγοις το μετατρέπει σε εσωτερικότητα προσμονής ή εξαίρεσης, όπως λέει ο *Blanchot* για το *Foucault* (D1986;2005:165).

Η δύναμη του έξω δε σταματά να αναστατώνει και να ανατρέπει τα διαγράμματα (D1986;2005:159). Το διάγραμμα δε λειτουργεί σαν κώδικας, αλλά σα ρυθμιστής. Η γεωμετρία παράγει τη νέα ομοιότητα στο οπτικό όλο, όπου το διάγραμμα λειτουργεί και πραγματοποιείται. Φτιάχνει μια στενογραφία της απεικόνισης (D2003:114, *Analogy*).

Σύνδεση, σύζευξη, συνέχεια: ένα ολόκληρο διάγραμμα εναντίον των σημαινόντων και υποκειμενικών προγραμμάτων. Να ανατρέψουμε τη συναρμογή απαλά (D&G1980;2016:203).

Κατά το *Bacon*, ξεκινάς με μια αναπαραστατική φόρμα και το διάγραμμα παρεμβαίνει για να αναδυθεί μια τελίως διαφορετική φύση, που ονομάζεται φιγούρα/σχήμα. Μέσω του διαγράμματος περνάμε από μια φόρμα σε μια άλλη. Να παραχθεί η ομοιότητα με μη αναπαραστατικά μέσα, σχολιάζει ο *Bacon*.

Το διάγραμμα προκαλεί μια αναστάτωση που ανατρέπει τις οπτικές συντεταγμένες και τις απτικές συνδέσεις. Είναι καταστροφή. Δεν είναι ποτέ οπτικό. Το χέρι δεν

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

της μετακίνησης στο τοπίο και φτιάχνει ένα πεδίο εμπειρίας.

MIR/Έδαφος : Βρίσκεται σε συνεχή διάλογο με το δοσμένο. Συζήτηση, όχι ιδέα. Ιδέα στο πίσω μέρος, όχι μπροστά. Τα *εδάφη* του κάνουν έναν ανοιχτό διάλογο με αυτό που υπάρχει. Να δεις τι μπορείς να συσχετίσεις από τα δεδομένα του *site*. Οι ιδέες έρχονται σταδιακά ... τα σχέδια είναι σημειώσεις, α-τέλιστα. Η ιδέα είναι πάντα υπό κατασκευή. Ακολουθεί τις γραμμές της τοπογραφίας διότι πίστευε ότι μ'αυτόν τον τρόπο αποκαλύπτεται το τοπίο, σε αντίθεση με το φαινομενολογικό κρυμμένο νόημα που πρέπει να ανακαλύψουμε. Δεν υπεραμύνεται της μιας και μοναδικής αλήθειας. Η αλληλεπίδραση με τον τόπο είναι εμπλοκή με την πραγματικότητα, όχι αποχωρητισμός.

Το ανάγλυφο είναι το βασικό ξεκίνημα των προτάσεων του, είτε πρόκειται για πάρα είτε για κτίρια. Το *ανάγλυφο* είναι ένας προνομιούχος τόπος που μπορούμε να κρύψουμε μια συγκεντρωμένη σκέψη (Miralles 2014:82).

Εδάφη που ενσωματώνονται στην τοπογραφία, ακολουθώντας το ανάγλυφο. Στις κατοικίες Vapor Vel Sants, στις ολυμπιακές εγκαταστάσεις Tiro con Arco, στο νεκροταφείο Igualada, το

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

οδηγείται πλέον από το μάτι. Το *διάγραμμα* παραμένει εντοπισμένο στο χρόνο και στο χώρο και κάτι πρέπει να αναδυθεί από αυτό (D2003:117, *Bacon's path*).

Λειτουργεί βάσει ύλης και όχι βάσει ουσίας. Δεν έχει ουσία ούτε μορφή, περιεχόμενο ή έκφραση. Το *διάγραμμα* διατηρεί το *απεδαφικοποιημένο* περιεχόμενο και την *απεδαφικοποιημένη* έκφραση για να τα συζεύξει. Γνωρίζει μόνο χαρακτηριστικά, κορυφώσεις, που συγχέονται μέσα σε μια κοινή *απεδαφικοποίηση*.

Ο *Foucault* αποκαλεί *διάγραμμα* τη λειτουργία που είναι διαχωρισμένη από κάθε χρήση και μορφή/υπόσταση. Παρουσιάζει τις σχέσεις *δυνάμεων* που προσιδιάζουν σε κάποιο σχηματισμό, διαμοιράζει τις ικανότητες του επηρεάζειν και του επηρεάζεσθαι ... αναμειγνύει αμιγείς, μη-τυποποιημένες λειτουργίες και αμιγείς, άμορφες υλικές πραγματικότητες (D&G1980;2017).

Όχι αναλογία, όχι φαντασία, αλλά σύνθεση ταχυτήτων και πρωταρχικών συγκινήσεων σε ένα πλάνο σύστασης, ένα πρόγραμμα ή ένα *διάγραμμα*. Το *διάγραμμα* είναι ένας χώρος μεταλλαγών, ένας μη-τόπος. Το *διάγραμμα* είναι το έξω των στρωμάτων. Εκθέτει τις σχέσεις των *δυνάμεων*. Το *διάγραμμα* πηγάζει από το έξω, αλλά το έξω δεν ταυτίζεται με κανένα *διάγραμμα*. Το *διάγραμμα* έχει σημεία, κόμβους, εστίες.

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες
εσωτερικό συμπαρασύρεται από τις ισοϋψείς.

εικ.2. έδαφος-Diagonal Mar

Δε με ενδιαφέρει καθόλου η μορφή ενός κτιρίου. Μου αρέσει να σκέφτομαι με όρους πιο αφηρημένους, όπως η κλίμακα, το περίβλημα και άλλα ερωτήματα. Εάν δεν ασχολείσαι με τη φόρμα, η αρχιτεκτονική κερδίζει μια τεράστια μορφολογική ελευθερία (Χατζησάββα 2005:275).

Στα Morella, Mollet, Chemnitz χτίζει τοπία, εδάφη με πτυχώσεις, που δε μιμούνται το τοπίο. Επαναπροσδιορισμός του τοπίου, όχι μίμηση. Κατασκευάζει την τοπογραφία. Η κατασκευή της τοπογραφίας είναι απαραίτητη για να κάνεις το κτίριο

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

Το διάγραμμα δεν είναι ποτέ ελεύθερο σε σχέση με τις γνώσεις που το ενεργοποιούν (D1986;2005:130).

Η σύζευξη δυο μορφών δεν ενέχει καμία κοινή μορφή, αλλά μόνο το αμορφικό στοιχείο των *δυνάμεων* που μοιράζονται. Ο διαγραμματισμός του *Foucault* είναι η παρουσίαση των αμιγών *σχέσεων δυνάμεων*.

Ο *Foucault* έρχεται σε ρήξη με τη χυδαία εκδοχή της φαινομενολογίας, την προθετικότητα. Κάνει ένα Νέο Νατουραλισμό της ακατέργαστης *εμπειρίας* και του πράγματος. Δεν υπάρχει ακατέργαστη *εμπειρία*. Δεν υπάρχει τίποτα πριν ή κάτω από τη γνώση. Ο *Foucault* δεν είναι μόνο χαρτογράφος, αλλά τοπολόγος. *Δεν έχω γράψει παρά μυθοπλασίες* (D1986;2005:203), λέει και φτιάχνει μια μυθοπλασία που παράγει πραγματικότητα.

Στο *διάγραμμα του Foucault* (εικ.1), ο κόσμος αποτελείται από υπερτιθέμενες επιφάνειες/ στρώματα (*layers*). Τα στρώματα (3) σταθεροποιούν. Τα στρώματα διαπερνώνται από μια σχισμή μεταξύ δυο αχανών εκτάσεων εξωτερικότητας (αποφάνσιμο/ ορατό). Μια διπλή κίνηση μας παρασύρει να βυθιστούμε στο εσωτερικό ή να φτάσουμε σε ένα έξω (μη-διαστρωματική υπόσταση). Στο αμορφικό

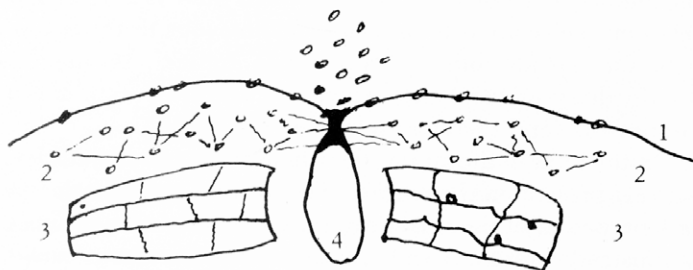
Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες
πιθανό. Το κτίριο μπορεί να γίνει τοπογραφία ή τοπίο.

Θέλουμε να μιζάρουμε το νέο στάδιο(τοπογραφία)
με τους δρόμους γύρω του ... Η ελεύθερης
μορφής στέγη που συνδέει στάδιο-πόλη είναι
ένα είδος τοπογραφίας. (Chemnitz Sports).
Το πιο σημαντικό σ' αυτό το *project* είναι ο
επαναπροσδιορισμός των συνθηκών του *site*,
πριν αποφασίσεις το κτίριο ... Προσπαθώ να
φανταστώ ένα κτίριο που θα εμπλέκει ένα τοπίο
που δεν υπάρχει εκεί ... ένα ιδεατό/φανταστικό
τοπίο. Στο Public Park in Mollet del Valles
δουλεύει τη σχέση τοπίο-φανταστικό τοπίο.

MIR/δυνάμεις : Το αφηρημένο βλέμμα που
αποσπάται γίνεται εργαλείο σχεδιασμού, απαντά
στην επιθυμία του *project* να έχει όλες τις φάσεις
την ίδια στιγμή. Η επανάληψη στοχεύει στο να
ανακαλυφθεί η σωστή δομή για τις φυσικές συνθήκες
του τόπου. Ξανακάνεις το *project* κάθε φορά. Η
συστηματική επανάληψη δίνει στα πράγματα τη
συνοχή. Η επανάληψη είναι αντί-αναπαράσταση,
νέα ξεκινήματα, φτιάχνει μορφή, αφαιρεί από το
σχέδιο την πιστότητα, την αναπαράσταση του
συγκεκριμένου τόπου. Κάθε σκίτσο ενέχει μια άσκηση
να ξεχνάς και οι κανόνες που κατασκευάζονται έχουν τη
δική τους εσωτερική συνέχεια (El croquis 2009:23).

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

έξω βρίσκονται οι σχέσεις δυνάμεων.

εικ.1.

1. γραμμή του έξω - 2. στρατηγική ζώνη - 3. στρώματα -
4. πτυχή (ζώνη υποκειμενοποίησης)

Στρατηγική ζώνη (2) δυνητικών *σωσιών*/αντιγραφών. Κάθε κατάσταση αυτής της ζώνης αντιστοιχεί σε ένα *διάγραμμα*, μια στρατηγική. Οι *δυνάμεις* έρχονται πάντα απ' έξω. Η γραμμή του έξω (1) αναταράσσει όλα τα *διαγράμματα*. Είναι η γραμμή με τις χίλιες αποκλίσεις του *Michaux*. Είναι η γραμμή της ζωής. Σχηματίζει από την πλευρά της σχισμής ένα δακτύλιο, το κέντρο του κυκλώνα, όπου η κατάσταση είναι βιώσιμη, εκεί όπου κατ'έξοχην υπάρχει Ζωή. Χαράσσει ένα χώρο του μέσα συνεκτατό με ολόκληρη τη γραμμή του έξω. Ζωή στις πτυχές. (4) Η λέμβος ως εσωτερικό του εξωτερικού (D1986;2005:207).

Deleuze και Guattari δηλώνουν: Φτιάξε
ένα χάρτη όχι ένα αντίγραφο ... Αυτό που

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

Α-τέλειωτα-εδάφη (και κίνηση και τόπος και συνέχεια και ανάγλυφο και ΌΧΙ και ιστορία και κατασκευή και διαίσθηση και επανάληψη και). Όχι παραγωγή νέων μορφών κάθε φορά. Σχεδιάζει α-τέλειωτα-εδάφη που συνεχώς μετασχηματίζονται μέσα στο εκάστωτε *context*. Αυτό που με ενδιαφέρει είναι ένα είδος διαδικασίας συσσωμάτωσης και ατέρμονης ένταξης. Το *project* βρίσκεται σ' αυτό τον συγκεκριμένο τόπο, όχι κάπου αλλού, αλλά εδώ που είναι το υπό μελέτη τοπίο.

Το νόημα δεν προϋπάρχει. Κατασκευάζεται από τη συνάντηση των γραμμών με το *έδαφος*. Δεν παγιώνεται, αφού η συνάντηση ξαναρχίζει αιωνίως. *Context* και ρευστό νόημα θέτουν διαρκώς τη μορφή σε αμφισβήτηση. Μορφές με πολλαπλές αναφορές, με διαφορετικά νοήματα, όχι μια ουσία. Ολισθαίνοντα, ατέλειωτα-εδάφη που μετατοπίζουν συνεχώς τα όρια και τα νοήματά τους, διαφεύγοντας τον κίνδυνο της μονιμότητας και της ολοκλήρωσης. Στο Κοινοβούλιο της Σκωτίας, Στάδιο Chemnitz, Λιμάνι Bremenhaven, εκθέτει τις μορφές τη στιγμή του ναυαγίου τους (Bacon). Εκθέτει τις δυνάμεις που παράγουν και εξελίσσουν τις μορφές.

Εδάφη-υπό κατασκευή, αφού η κατασκευή δεν είναι γι' αυτόν το τελικό στάδιο του *project*, αλλά μια από τις στιγμές του, όπως το τοπίο χαρακτηρίζεται από

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

διαφοροποιεί το χάρτη από την αποτύπωση είναι ότι βρίσκεται σε διαρκή πειραματισμό σε σχέση με το πραγματικό. Η αποτύπωση μεταφράζει το χάρτη σε εικόνα. Ο χάρτης δεν αναπαράγει ένα κλειστό εαυτό αλλά κατασκευάζει το ασυνείδητο. Προωθεί συνδέσεις μεταξύ των πεδίων, το ξεμπλοκάρισμα του ΣχΟ, το μέγιστο άνοιγμα των ΣχΟ πάνω σε ένα επίπεδο συνοχής... σχετίζεται με την επιτέλεση, δεν έχει μια υποτιθέμενη αρμοδιότητα... Είναι ένα μέρος από το ρίζωμα (D&G1980;2017:33).

Είναι χάρτης, ρίζωμα και όχι αποτύπωμα. Δεν αναπαριστά τον εαυτό του. Ο χάρτης είναι ανοιχτός και επιδέχεται συνεχή τροποποίηση. Αντιτίθεται στην επιβεβλημένη από τη Δύση δένδροειδή δομή. Έχει πολλαπλές εισόδους, σε αντίθεση με το αποτύπωμα που πάντα επιστρέφει στο ίδιο. Το αποτύπωμα αναπαράγει τον εαυτό του, ενώ νομίζει ότι αναπαράγει κάτι άλλο. Το ρίζωμα δεν έχει ούτε αρχή ούτε τέλος, παρά μόνο ένα μέσον. Δεν αναπαριστά, αλλά συνδέει στο μέσο. Δημιουργεί δίκτυο. Φτιάχνει και ξαναφτιάχνει κόσμους με σχέσεις. Συντίθεται από διαφορετικά *contexts*. Είναι φτιαγμένο μόνο από γραμμές: γραμμές καταταμητικότητας, ... στρωμάτωσης, γραμμές φυγής ή απεδαφικοποίησης (D&G1980;2017:37). Είναι ένα σύστημα άκεντρο, μη ιεραρχικό, μη σημαίνον.

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

διεργασίες, διαδικασίες και όχι τελικά σημεία. Κάθε ιδέα, πρόταση είναι μονίμως υπό κατασκευή. Η ολοκλήρωση είναι ένα αναγκαίο χρονικό όριο για την ύπαρξη του στιγμιότυπου του έργου. Προτιμώ να αναβάλλω την τελική ποιότητα μέχρι το τέλος, λέει. Δεν έχει οπτική, αλλά κατασκευαστική προσέγγιση. Κάνει συναρμολογές υλικών.

Εδάφη-ριζώματα, που αποφεύγουν τη στασιμότητα. *Εδάφη* στο μεταίχμιο, που απομακρύνονται από τα δίπολα και στέκονται στο ενδιάμεσο μεταξύ φυσικού/τεχνητού. Κάνει μια σύζευξη των ορίων και των περιγραμμάτων. Το μέσα/έξω εναλλάσσονται και τα εδάφη μοιάζουν με εσωτερικούς χώρους.

MIR/διάγραμμα : Η μεθοδολογία οπτικής μετατόπισης είναι αντι-μίμηση, όταν δε μπορείς να αντιμετωπίσεις το πρόβλημα στο σημείο που εγκαθίσταται. Οι μετατοπίσεις δεδομένων από *project* σε *project* δίνουν συνέχεια στην εργασία του.

Στο *Hostalets Civic Center* δεδουλεύει μια γραμμή, αλλά δέσμες γραμμών. Σε ένα *project* πρέπει να ξέρεις πώς να συσσωρεύσεις πολλαπλές γραμμές, διακλαδώσεις που ανοίγονται σε διαφορετικές κατευθύνσεις. *Abstract, conceptual* μέθοδος υπέρθεσης (κατόψεων). Με αφετηρία την αρχική καταγραφή του τόπου,

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

Αυτό που έχει σημασία στο *ρίζωμα* είναι η *σχέση* του με κάθε είδους *γένεσθαι*. Το *ρίζωμα* αποτελείται από *πλατώματα*, *πολλαπλότητες*, *σημεία* συνεχούς *έντασης*, που συνδέονται μέσω *μικρο-σχισμών*. Είναι μια προσωρινή διαδικασία *ενεργοποίησης*.

Η χαρτογράφηση είναι ένα εργαλείο για την ερμηνεία και την κατασκευή του χώρου. Ένας συλλεκτήρας που αποκαλύπτει κρυμμένες δυναμικές. Δεν έγκειται στην αναπαραγωγή ή την επιβολή, αλλά στην αποκάλυψη αφανών πραγματικοτήτων. Η χαρτογράφηση ξεδιπλώνει δυναμικές, ανασκευάζει το *έδαφος*, κάθε φορά με διαφορετικές συνέπειες.

Οι χαρτογραφήσεις ανακαλύπτουν νέους κόσμους, νέα *εδάφη* εντός του ζωτικού πλαισίου(*context*). Αναδιατυπώνουν αυτό που ήδη υπάρχει, που είναι κάτι περισσότερο από τις φυσικές ιδιότητες του *εδάφους* (τοπογραφία, ποτάμια, δρόμοι, κτίρια), αλλά περιλαμβάνει όλες τις κρυφές *δυνάμεις* που διέπουν τη λειτουργία του συγκεκριμένου τόπου (Corner 1999:214). Το *έδαφος* είναι η έκφραση μιας πολύπλοκης και δυναμικής περιπλοκής κοινωνικών και φυσικών διαδικασιών στην επιφάνεια. Με την οπτικοποίηση αυτών των εσωτερικών *σχέσεων*, η χαρτογράφηση συμμετέχει σε κάθε μελλοντική εκδίπλωση.

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

σχεδιάζει σε διάφορα επίπεδα. Κατόψεις, όχι τομές. Οι τομές είναι περιγραφικές. Η κάτοψη είναι η απαραίτητη/ελάχιστη πληροφορία για να καταδείξει μορφή, όχι να την αναπαραστήσει. Όχι αναπαραστατικά σχέδια, αλλά αρχεία πληροφοριών. Απομακρύνεται από την κλασσική μίμηση. Αντι-αναπαράσταση.

ΜΟΡΦΗ = ΤΑΥΤΟΧΡΟΝΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑ
ΤΟΥ ΜΕΓΙΣΤΟΥ ΑΡΙΘΜΟΥ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ
ΓΙΑ ΝΑ ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΕΙ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΗΣ

Φτιάχνει εδάφια υπέρθεσης ιδεών και *concepts* που υπερβαίνουν την απλή αναπαράσταση της πραγματικότητας. Τα σχέδιά του κάνουν κριτική στον υπάρχον αστικό σχεδιασμό και ταυτόχρονα προσαρμόζονται στην πολυπλοκότητα του τόπου.

Η υπέρθεση κατόψεων είναι βασικό εργαλείο για την ερμηνεία των προθέσεων. Αυτός ο τρόπος σημείωσης είναι σχεδόν μια μέθοδος συγγραφής... η απαρχή της βρίσκεται σε εκείνο το θραυσματικό γράφημο που επιτρέπει ταυτόχρονες αναγνώσεις της σελίδας.

Γοητεύομαι από τις εκσκαφές που ανοίγουν μια δίοδο. Αναπαριστούν το άνοιγμα ενός εδάφους

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών Deleuze & Guattari

Η χαρτογράφηση, αποφεύγοντας την αποτυχία της προσέγγισης του *master-planning* και της επιβολής κρατικά ελεγχόμενων συστημάτων, επιτρέπει στους σχεδιαστές όχι μόνο να δουν δυναμικές στην πολυπλοκότητα και την αντίφαση του δοσμένου, αλλά και να τις *ενεργοποιήσουν* (*actualize*) (Corner 1999:215). Οι χάρτες προβάλλουν μια νοητή εικόνα στο χώρο. Είναι οριζόντια επίπεδα που καταγράφουν την επιφάνεια της γης και είναι ανάλογοι με τις πραγματικές συνθήκες του *εδάφους*.

Ο *Spinoza* ρωτά *τι μπορεί ένα Σώμα*. Στο *πλάνο σύστασης*, ένα σώμα ορίζεται μόνο από ένα γεωγραφικό μήκος και ένα γεωγραφικό πλάτος. Τα δυο, δηλαδή, στοιχεία μιας χαρτογραφίας.

Η αποτύπωση οδηγεί σε ένα τέλος, ο χάρτης παρέχει ένα παραγωγικό *μέσο* που ορίζει σημεία, αλλά δεν καθορίζει πλήρως, ενώ με τη χαρτογράφηση, ο δημιουργός συμμετέχει και εμπλέκεται.

Η διαγραμματική μηχανή δε λειτουργεί για να αναπαραστήσει έστω κάτι πραγματικό, αλλά κατασκευάζει ένα επικείμενο πραγματικό, έναν νέο τύπο πραγματικότητας (D&G1980;2017:180).

Ο ρεαλισμός πρέπει να ξανα-επινοείται συνεχώς.,

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

τη στιγμή που εγκαθίσταται η ελευθερία να κάνει κάτι να υπάρξει ... Ο τρόπος που δουλεύω είναι μια προσέγγιση με διαδοχικά οριζόντια επίπεδα, με τις στρωματώσεις που συνιστούν οι τόσες πολλές εκσκαφές και θεμελιώσεις Ξεκινώ χαράσσοντας κατόψεις σε διαφορετικά επίπεδα, που είναι αυτά που έρχονται να κατασκευάσουν αυτόματα τα πλάνα. Η τρισδιάστατη φόρμα παράγεται μόνο στο τέλος, ποτέ πριν την παραγωγή αυτών των οριζόντιων τομών. Αυτή η συνεκτική υπέρθεση είναι που τελικά σημασιοδοτεί την εργασία (Χατζησάββα 2006).

Πάντα δουλεύω με κατόψεις, ποτέ με τομές και τρισδιάστατες απεικονίσεις (Miralles 2014:140).

Εδάφη-Εδάφια αθροίσματα θραυσμάτων που πρέπει να διαβαστούν ταυτόχρονα. Δεν υπάρχουν γενικές ιδέες .. ορισμός κόσμου ως τυχαία συναρμολόγηση ειδικότερων επιλύσεων, θα πει ο Granell. Ποτέ δεν έχει μια κεντρική ιδέα, αλλά πολλαπλές αφηγήσεις σε υπέρθεση. Ποτέ *a priori* ιδέα του χώρου που προσπαθώ να κατασκευάσω, λέει (Miralles 2014:140).

Τα σχέδιά του έχουν την πολυπλοκότητα ενός χάρτη με γραμμές και πληροφορίες. Λευκό, κενό χαρτί δεν υπάρχει (Miralles 2014:38). Το σχέδιο/χαρτί είναι ο τόπος

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

τονίζει ο *Bacon* στις συνεντεύξεις του. Πρέπει κανείς να καταγράφει τη ζωή με την *ένταση* μιας περίπλοκης απλότητας. Πρέπει να συντέμνεις με στόχο την *ένταση*. Χρειαζόμαστε κάτι καινούριο. Όχι έναν εικονογραφικό ρεαλισμό, αλλά ένα ρεαλισμό που να προκύπτει από την πραγματική επινόηση μιας νέας μεθόδου που να παγιδεύει την πραγματικότητα με κάτι τελείως αυθαίρετο, τονίζει ο *Bacon*.

Σε αντίθεση με τις φωτογραφίες ή τους πίνακες ζωγραφικής, που έχουν άμεση ομοιότητα με αυτό που απεικονίζουν, οι χάρτες πρέπει να είναι αφαιρετικοί για να είναι χρήσιμοι. Είναι το αποτέλεσμα της επιλογής, παράλειψης, απομόνωσης, απόστασης και κωδικοποίησης. Μηχανισμοί όπως το κάδρο, η κλίμακα, ο προσανατολισμός αποκαλύπτουν τεχνητές γεωγραφίες μη ορατές στα ανθρώπινα μάτια (Corner 1999:221, *Maps and Reality*).

Η πραγματικότητα δεν είναι κάτι εξωτερικό και δεδομένο, αλλά έχει διαμορφωθεί μέσω της συμμετοχής μας στα πράγματα: τα υλικά αντικείμενα, τις εικόνες, τις αξίες, τους χάρτες (Corner 1999:223). Η ευρέως διαδεδομένη υπόθεση ότι οι χάρτες είναι βουβά, χρηστικά εργαλεία, δευτερευούσης σημασίας για το *μέσο* (*milieu*) που αναπαριστούν, παρερμηνεύει την ικανότητά

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

για μια στιγμή. Οι χάρτες δίνουν μια υποκειμενική οπτική του τόπου ... Η χαρτογραφία ως εργαλείο επιβεβαίωσης της δύναμης μας σκέψης πάνω στη φυσική περιγραφή ενός τόπου. Κάνει μια αλληγορική χαρτογραφία που δεν αναπαράγει μόνο την πληροφορία από την ανάλυση. Σχετική ανεξαρτησία, όχι απόλυτη απεδαφικοποίηση. Τα σχέδιά του δεν είναι αναπαραστατικό μέσα, αλλά μέσα πληροφόρησης. Σ' αυτά τα σχέδια δεν υπάρχει η ανησυχία αναπαράστασης .. πρόκειται για μια δουλειά πολλαπλασιασμού της ίδιας διαίσθησης.

Υιοθετεί τη στρατηγική της Ισοτιμίας. Φτιάχνει εδάφη-εδάφια χωρίς ιεράρχηση, που όλα είναι εξίσου σημαντικά. Αυτή η ισοτιμία δίνει την ενιαία όψη των *συναρμολογών*. Στη συνθετική διαδικασία αντιμετωπίζει το κάθε τι ισότιμα (και δένδρο και πρόγραμμα και κτίριο και). Δεν υπάρχει ιεράρχηση, αλλά ισοτιμία και αμοιβαιότητα, όπως στο *Park Diagonal Mar*. Τα στάδια *Chemnitz*, *Leipzig* είναι εδάφη-σειρές παραλλαγών που με την εμπλοκή του χρήστη φτιάχνουν νέες παραλλαγές. Δεν κάνει εδάφη μοναδικές λύσεις, αλλά παραλλαγές που αναζητούν την πολυπλοκότητα που ομοιάζει με την πραγματικότητα. *Εδάφη-σωσίες* της πολύπλοκης πραγματικότητας.

Η γραμμή παραλαμβάνει την ποιότητα μιας δράσης που είναι ικανή να αναπτύξει την παρουσίας της.

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών Deleuze & Guattari

τους να διαμορφώνουν την πραγματικότητα.

Ο όρος *Milieu* είναι γαλλικός και σημαίνει *περίγυρος, μεσαίος, μέσο*. Δεν έχει αρχή και τέλος, περιβάλλεται από άλλα μέσα, σε ένα πεδίο συνδέσεων, *σχέσεων*, επεκτάσεων, δυνατοτήτων. Επομένως, μια τοποθεσία επικαλείται μια σειρά από άλλες τοποθεσίες. Τοποθεσία, σήμερα, είναι ένα *δυνητικά* απεριόριστο πεδίο φαινομένων, αισθητών ή φανταστικών(*context*).

Ο *χάρτης* είναι στο *ενδιάμεσο(between)* μεταξύ *δυνητικού* και *πραγματικού*. Επιτρέπει ένα είδος *εκσκιαφής* (προς τα κάτω) και *επέκτασης* (προς τα έξω) για να εκθέσει, να αποκαλύψει και να κατασκευάσει λανθάνουσες δυνατότητες εντός ενός μεγαλύτερου *μέσου(milieu)*.

Ο *χάρτης* συλλέγει και παρουσιάζει *αόρατα* πράγματα που μπορεί να φαίνονται *παράλογα* ή *εκτός χρόνου*, αλλά μπορεί να φιλοξενούν δυνατότητες για την *εκδίπλωση* εναλλακτικών γεγονότων. Απέχει από την *αναπαράσταση* ως *απεικόνιση*. Δεν έχει καμία ομοιότητα με το θέμα του, επειδή παρουσιάζει όλα τα μέρη του ταυτόχρονα. Η λειτουργία του δεν είναι να *απεικονίσει*, αλλά να *ενεργοποιήσει* ένα σύνολο αποτελεσμάτων στο χρόνο. Έτσι οι *χαρτογραφήσεις*

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

Γραμμές *ανάμεσα* στην αναπαράσταση της φύσης και την τέχνη. Γραμμή ελεύθερη σε νόημα, αλλά με καθορισμένη υλικότητα. Κάθε μορφή της προκαλεί συναίσθημα στο θεατή. Τα *εδάφη* του δεν περιγράφονται, βιώνονται. Η γραμμή είναι διαρκώς μετατοπισμένη ως προς την πρότερη *σχέση* της με το *έδαφος*, τις άλλες γραμμές. Η επανάληψη της γραμμής αποβάλλει τα περιττά της αναπαριστώμενης μορφής.

Γραμμές αυτόνομες ως προς τον εαυτό τους και ταυτόχρονα μέρος ενός Όλου.

Το δάσος διαμορφωνόταν από γραμμές δένδρων που ενώνονταν. (Miralles 2014:95). Αυτό που αποκαλούμε χάρτη, ή επίσης διάγραμμα, είναι ένα σύνολο ποικίλων γραμμών που λειτουργούν ταυτόχρονα..πιστεύουμε ότι οι γραμμές είναι τα συστατικά στοιχεία των πραγμάτων και των γεγονότων. Γι αυτό το λόγο, κάθε πράγμα έχει τη γεωγραφία του, τη χαρτογραφία του, το διάγραμμά του ... Μια μελέτη συνίσταται στο να γνωρίζεις πώς να συνδέεις, να δείχνεις πολλαπλές γραμμές, πολλαπλές διακλαδώσεις που ανοίγονται σε διαφορετικές κατευθύνσεις, τονίζει η Χατζησάββα.

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

δεν αναπαριστούν γεωγραφικές περιοχές ή ιδέες, αλλά ενεργούν στην *πραγμάτωσή*(*actualization*) τους.

Η χαρτογράφηση με την οπτική αποκάλυψη, θέτει σε εφαρμογή σύνθετα σύνολα *σχέσεων* που απομένουν να *πραγματοθούν*. Έτσι, προηγείται του τοπίου και των αστικών σχηματισμών. Επιστρέφει στην καταγωγή της, ως μια διαδικασία εξερεύνησης, ανακάλυψης και *ενεργοποίησης*. Δεν επιβάλλει την εξουσία, τη σταθερότητα και τον έλεγχο αλλά ερευνά, αποκαλύπτει και παράγει ένα νέο σύνολο δυνατοτήτων.

Να σχεδιάσουμε *όπως ένας νομάς βοσκός, ένας χαρτογράφος* (Corner 1999:225).

Βασικές έννοιες
Deleuze & Guattari:

effect
πτυχή
συνέχεια
ρίζωμα
milieu
between

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

MIR/(βλέμμα) : Αφηρημένο βλέμμα δίχως γυαλιά. Η ελάχιστη παρέμβαση εξυπηρετεί μια όραση που βλέπει και βλέπεται ταυτόχρονα (*transactive vision*). Όραση, όχι με τα μάτια. Αίσθηση των πραγμάτων. Τον ενδιέφερε άλλωστε η ζωή των πραγμάτων.

Στη διδακτορική του διατριβή, *Something seen from left to right and without glasses* (1983), κάνει μια έρευνα για το χρόνο, την περιπλάνηση, την παρατήρηση. Προσεγγίζει την πραγματικότητα δίχως γυαλιά, δηλαδή διαμεσολαβημένες επιφάνειες που εκτοπίζουν από τη θέαση τη φαντασία.

Η υπερβολή είναι η πραγματική όραση (Park Diagonal Mar) (Χατζησάββα 2006).

Σαστισμένη ματιά. Τα κολάζ διώχνουν το ανεπιθύμητο φόντο. Καθορίζουν μια σκέψη σ'ένα τόπο με αμυδρό τρόπο ... διαμορφώνουν μια πραγματικότητα ώστε να μπορούμε να δουλέψουμε σ'αυτήν. Είναι τα μεσοδιαστήματα της απόφασης. Δονούν την πραγματικότητα. Φτιάχνει κολάζ-οπτικές δονήσεις.

Πλατώ V

(Βλέμμα)

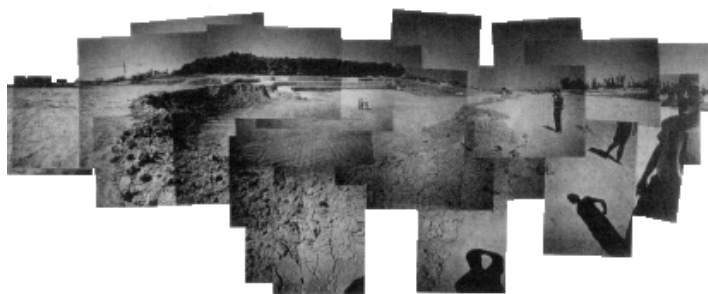
Παρουσία Το απτικό μάτι/Το μάτι και το χέρι Μιζάζ
Χαρακτική Χωρίς γυαλιά

*Δεν υπάρχει όραση δίχως σκέψη, θα πει ο Descartes.
Αυτό που προσπαθώ να σας μεταφέρω είναι ακόμα πιο μυστηριώδες, μπλέκεται
μέσα στις ίδιες τις ρίζες του είναι, στην ανέγγιχτη πηγή των αισθήσεων, λέει ο
Gasquet (Ponty 1991).*

Χρειαζόμαστε άλλα μάτια για να διακρίνουμε. Ο Foucault επηρεάζεται από το Rousset, που σχημάτισε μια οντολογική ορατότητα που τείνει να συστραφεί σε ένα στοιχείο που κοιτάει τον εαυτό του(πτυχή), ακολουθώντας μια διάσταση ξένη προς το βλέμμα και τα αντικείμενά του. Η πτυχή είναι η όραση που κοιτάει τον εαυτό της. Φτιάχνει μια εκτός βλέμματος

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

Το αφηρημένο βλέμμα δίχως γυαλιά αποκαλύπτει μια άλλη διάσταση των πραγμάτων, γίνεται εργαλείο.

εικ.3. εδάφη-οπτικές δονήσεις, συνθέσεις εικόνων

Το αφηρημένο βλέμμα που σκέπτεται άλλα πράγματα και απαντάει πάντα στις επιθυμίες εκείνου που συνθέτει, κατέχει όλες τις μορφές ταυτόχρονα σχεδιασμένες από όλες τις γωνίες.

Δουλεύει με κατασκευαστικά, όχι με οπτικά κριτήρια. Η εμμονή του σχετίζεται με τη γεωμετρία, τη δομή και την κατασκευή ως εργαλεία συνοχής της μελέτης και όχι με τις εικόνες ή τις αναπαράστασεις. Φτιάχνει μαγιέτες, προπλάσματα-εργαλεία επικοινωνίας, όχι αναπαράστασης μιας τελικής μορφής.

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών Deleuze & Guattari

ορατότητα. Θέτει το βλέμμα εντός παρενθέσεων (D1986;2005:188).

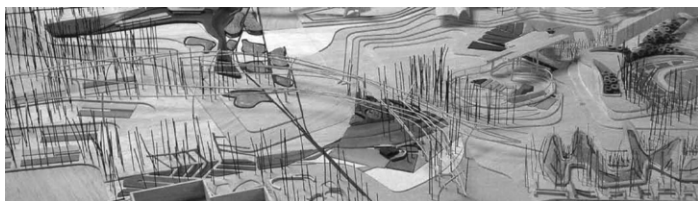
Η παρουσία είναι ένας τρόπος να μαθαίνεις τον κόσμο μέσα-έξω. Είναι η παράδοξη αίσθηση του να μας αγγίζουν από μέσα. Αυτό που μπορεί να κάνει το παρελθόν, παρόν για μας είτε άμεσα είτε διαισθητικά (Wylie 2007:167).

Στόχος της αρχιτεκτονικής του Zumthor είναι να παράγει την αίσθηση της παρουσίας. Τονίζει: Θα ήθελα να κάνω κτίρια που δε σημαίνουν τίποτα. Απλά υπάρχουν... Καθαρή ύπαρξη. Καθαρή παρουσία. Ένταση της στιγμής (Ursprung 2014:12).

Ο Cezanne δεν περιορίζεται σε μίμηση ή αναπαραγωγή μιας προεγκαθιδρυμένης φύσης – έτσι όπως αυτή δίνεται μέσω των αμβλυμένων αισθήσεων του ανθρώπου της καθημερινότητας. Ο πίνακας δε μπορούσε να συγκρίνεται με τη φύση σημείο προς σημείο, αποκαθιστούσε μέσω της αλληλόδρασης των μερών του, μια γενική αλήθεια της εντύπωσης (Ponty 1991).

Ο Bernard σχολιάζει για αυτήν την προσπάθεια του Cezanne, ότι στοχεύει στην πραγματικότητα και ταυτόχρονα απαγορεύει στον εαυτό του να

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

εικ.4. λεπτομέρεια μακέτας για το πάρκο στο Mollet

Η μακέτα ως πρωταρχική ψευδαίσθηση να δεις το κτίριο πλήρες (Χατζησάββα 2006).

Bestue, David (2010),
Enric Miralles a izquierda y derecha (tambien sin gafas)/
Enric Miralles from left to right (and without glasses),
εκδ. Editorial Tenov

Fundacio Enric Miralles,
[http://www.fundacioen-
ricmiralles.com/](http://www.fundacioenricmiralles.com/)

Kogot, Lauren (1988),
“A commentary on the
work of Enric Miralles
and Carme Pinos”,

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

χρησιμοποιήσει τα μέσα εκείνα που θα του επέτρεπαν να την προσεγγίσει. Αναζητά την πραγματικότητα δίχως όμως να εγκαταλείπει την *αίσθηση*, δίχως να γυρεύει άλλον οδηγό παρά μόνον τη φύση έτσι όπως αυτή δίνεται στην άμεση εντύπωση, δίχως να προσδιορίζει τα περιγράμματα.

Ο *Cezanne* δεν κατόρθωνε να γίνει πειστικός. Αυτό που προσπαθώ να σας μεταφέρω είναι ακόμα πιο μυστηριώδες, μπλέκεται μέσα στις ίδιες τις ρίζες του είναι, στην ανέγγιχτη πηγή των αισθήσεων (J. Gasquet, *Cezanne*). Πρέπει να έχει κανείς μια λογική οπτική *αίσθηση* (Ponty 1991:34), απαντά στο *Bernard*. Δεν πίστευε ότι έπρεπε να επιλέξει ανάμεσα στην *αίσθηση* και τη *σκέψη*, ως να επρόκειτο για μια επιλογή ανάμεσα στο χάος και την τάξη.

Η ζωγραφική δίνει ορατή ύπαρξη σ' αυτό που η κοινή, η βέβηλη, όραση, πιστεύει ότι είναι αόρατο. Αυτή η αδηφάγος όραση, πέραν των οπτικών δεδομένων, διανοίγεται σε μια υφή του *Είναι* (απτικό μάτι). Οι τυφλοί λέει ο *Descartes*, βλέπουν με τα χέρια. Το καρτεσιανό μοντέλο της όρασης είναι η αφή.

Η χαρακτηριστική προσφέρει επαρκείς ενδείξεις, σαφή μέσα ώστε να σχηματίσουμε μια ιδέα για το πράγμα, που δεν προέρχεται από την εικόνα,

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

σ.108-111, *Assemblage: A Critical Journal of Architecture and Design Culture*, n.7, εκδ. MIT press

Miralles, Enric (1995), “Enric Miralles”, *El croquis* 72 (II), Μαδρίτη

Miralles, Enric (2009), “EMBT, Enric Miralles/ Benedetta Tagliabue 2000-2009”, *El croquis* 144, Μαδρίτη

Miralles, Enric (2014), *Enric Miralles, Αρχιτέκτων*, Συλλογικό έργο, εκδ. Επίμετρο

Moneo, Rafael (1987), *Cosas Vistas de Izquierda a derecha (sin gafas), un comentario a la tesis doctoral de Enric Miralles*, εκδ. Moya

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

αλλά γεννιέται μέσα μας με την ευκαιρία αυτής της εικόνας. Τα χαρακτηριστικά σχέδια δε μοιάζουν με τον ορατό κόσμο. Παρουσιάζουν το αντικείμενο από την εξωτερική του πλευρά ή το περίβλημά του.

Ο σύγχρονος βιταλισμός των *Deleuze-Guattari* προτείνει μια τοπολογική όραση των σχέσεων φύσης-πολιτισμού. Αυτή η όραση είναι αντι-φαινομενολογική, αντι-ανθρωποκεντρική, αντι-αναπαραστατική. Είναι η όραση ενός κόσμου σε συνεχή διαδικασία *διαφοράς, γίνεσθαι, πολλαπλασιασμού*. Το βλέμμα κατασκευάζεται.

Από τη φαινομενολογία στην μη-αναπαραστατική θεωρία, από τις εικόνες τοπίου στο *landscaping*, από τις αναπαραστάσεις τοπίου (κείμενο, εικόνα) στις πρακτικές τοπίου - οικείες ενσώματες πρακτικές, όπως το περπάτημα, η παρατήρηση, η ορειβασία, η κηπουρική. Από την ερμηνεία σε ένα εθνογραφικό/παραστατικό ήθος που βασίζεται στην προσεκτική ανάλυση του δοσμένου με προσωπική συμμετοχή. Από την οπτική στην απτική *εμπειρία* του τοπίου. Από το τοπίο ως εικόνα στο τοπίο ως οίκημα. Από τον ορίζοντα στη γη. Το τοπίο δεν είναι ένα μακρινό αντικείμενο που προσεγγίζεται μόνο οπτικά, αλλά είναι ένα οικείο υλικό μέσο. Το τοπίο γίνεται το κλείσιμο του χεριού, που ταυτόχρονα

Πέντε αρχιτέκτονες συναρμολογούνται με τις πέντε έννοιες

Χατζησάββα,
Δήμητρα (2006) «Η
διαγραμματική μηχανή
αναπαράστασης στο έργο
του E. Miralles», σελ.
273-282, *Η αναπαράσταση
ως όχημα αρχιτεκτονικής
σκέψης*, επιμ. Β. Τροβά,
Κ. Μανωλίδης, Γ.
Παπακωσταντίνου,
Πανεπιστήμιο
Θεσσαλίας-Τμήμα
Αρχιτεκτόνων, εκδ.
Futura

Πέντε έννοιες του έργου των διανοητών *Deleuze & Guattari*

αγγίζει και αγγίζεται (παθηματικός χειρισμός, εαυτός και κόσμος διαπλέκονται). Ο *Wylie* κάνει λόγο για μια οντολογία της ορατότητας, καθώς τα σώματα ταυτόχρονα βλέπουν και βλέπονται. Ο σχηματισμός υποκειμένου στον υλικό κόσμο είναι η έννοια του τοπίου. Η όραση συμβαίνει στο μέσο των πραγμάτων. Στο *ενδιάμεσο*, η *αίσθηση* κατασκευάζεται και η υποκειμενικότητα *επιτελείται* (Wylie 2007:165).

Η ικανότητά μου να φαντάζομαι δεν είναι τίποτα άλλο παρά η αντίληψη του κόσμου γύρω μου, λέει ο Cezanne (Ponty 1991). Το τοπίο δεν είναι ένα στατικό κάδρο, αλλά ένα συνεχώς αναδυόμενο αντιληπτικό και υλικό μέσο(milieu), που διαπλέκει το μάτι, το σώμα και τον τόπο. Η αντίληψη δεν έχει αντικείμενο, είναι μια αντίληψη-εν-κινήσει (Wylie 2007:177).

Βασικές έννοιες
Deleuze & Guattari:

παρουσία
τοπολογία
εμπειρία

Σε μια εποχή μη φυσικής επικοινωνίας βρισκόμενοι όλη την ημέρα μπροστά σε οθόνες και διαμεσολαβημένες εμπειρίες, είναι δουλειά του αρχιτέκτονα να παρέχει πραγματικούς χώρους με νόημα, για άμεση επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων. Μικροτοπία στον παρόντα χρόνο μη ιεραρχικά, μη κωδικοποιημένης σημασίας (σημαίνοντα), που δε μιμούνται προκαθορισμένες δομές, αντί για *δυνητικές* ουτοπίες. Προτείνεται μια αρχιτεκτονική με εσωτερική αξία, ανοιχτή στη ζωή, που εκθέτει τις ευαισθησίες μας στο φυσικό κόσμο. Είναι ανάγκη η αρχιτεκτονική να δονηθεί προς την κατεύθυνση νέων παραδειγμάτων - μάλλον ηθικο-αισθητικής έμπνευσης - που διερευνούν μηχανισμούς παραγωγής και ανάδειξης της υποκειμενικότητας.

Τα *Εδάφη-Εδάφια σκέψης και αίσθησης για την αρχιτεκτονική*, επιχειρούν να σμιλέψουν την αρχιτεκτονική με ευαισθησία. Σκεπτόμενοι με *συναρμογές*, σκεπτόμενοι τις *σχέσεις* και όχι τη μορφή, η *σκέψη* και ο χώρος απελευθερώνονται. *Αίσθηση* και *σκέψη* διαπλέκονται.

βιβλιογραφία

Deleuze

D1990

Deleuze, Gilles (1990), *The Logic of Sense*, μτφρ. Mark Lester with Charles Stivale, επιμ. Constantin V. Boundas, Νέα Υόρκη, εκδ. Columbia University Press

D1988

Deleuze, Gilles (1988), *Le pli: Leibniz et le Baroque*, Paris, εκδ. Minuit, μτφρ. Ηλιάδης, Νίκος (2006), εκδ. Πλέθρον

D1986

Deleuze, Gilles (1986), *Foucault*, Paris, εκδ. Minuit, μτφρ. Μπέτζελος, Τάσος (2005), εκδ. Πλέθρον

D2003

Deleuze, Gilles (2003), *Francis Bacon: The Logic of Sensation*, μτφρ. Daniel W. Smith, Minneapolis, εκδ. University of Minnesota Press

Deleuze & Guattari

D&G1983

Deleuze, Gilles, Guattari, Félix (1983), *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*, vol. 1, μτφρ. Robert Hurley, Mark Seem and Helen R. Lane, Minneapolis, εκδ. University of Minnesota Press

βιβλιογραφία

D&G1980

Deleuze, Gilles, Guattari, Félix (1980), *Mille plateaux. Capitalisme et schizophrénie* 2, Paris, εκδ. Minuit, μτφρ. Πατσογιάννης, Βασίλειος (2017), εκδ. Πλέθρον

D&G1994

Deleuze, Gilles, Guattari, Félix (1994), *What is Philosophy?*, μτφρ. Hugh Tomlinson and Graham Burchell, Νέα Υόρκη, εκδ. Columbia University Press, μτφρ. Μανδηλαρά, Σταματίνα (2004), εκδ. Καλέντης

Guattari

G1991

Guattari, Félix (1991), *Οι τρεις οικολογίες*, εκδ. Αλεξάνδρεια

Άλλα κείμενα που παρατίθενται:

Αγγελιδάκης, Ανδρέας (2014), *Κάθε τέλος μια αρχή*, Συλλογικό έργο, εκδ. ΕΜΣΤ

Allen, Stan (2009), *From object to field: field conditions in architecture and urbanism, in Practice: Architecture, Technique and Representation*, Λονδίνο, εκδ. Routledge

Allen, Stan (2009), *Mapping the Unmappable: On Notation. Practice: Architecture, Technique and Representation*, Λονδίνο, εκδ. Routledge

βιβλιογραφία

Arendt, Hannah (1968), *Περί βίας*, μτφρ. Βάνα Νικολαΐδου-Κυριανίδου, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2000

Bestue, David (2010), *Enric Miralles a izquierda y derecha (también sin gafas)/ Enric Miralles from left to right (and without glasses)*, εκδ. Tenov

Betsky, Aaron (2002), *Landscrapers: building with the land*, εκδ. Thames and Hudson

Cache, Bernard (1995), *Earth Moves: The Furnishing of Territories (Writing Architecture)*, εκδ. Michael Speaks

Conenna, Claudio και Τσουκαλά, Κυριακή (2014), *Enric Miralles αρχιτέκτων*, Συλλογικό έργο, εκδ. Επίκεντρο

Corner, James (1999), *The Agency of Mapping: Speculation, Critique and Invention. In Mappings*, επιμ. Denis Cosgrove, 213-52, Λονδίνο, εκδ. Reaktion

De Certeau, Michel (1984), *The Practice of Everyday Life*, μτφρ. Steven Rendall, Berkeley, εκδ. University of California Press

Delanda, Manuel (1997), *A Thousand Years of Non-Linear History*, New York, εκδ. Zone Books

Derrida, Jacques, and Peter Eisenmann. (1997), *Chora L Works*, επιμ. Jeffrey Kupnis and Thomas Leiser, Νέα Υόρκη, εκδ. The Monacelli Press

βιβλιογραφία

Lynn, Greg (1993), *Folding in Architecture*, Volume 63, εκδ. Academy Editions

Ponty, Maurice-Merleau (1991), *Η αμφιβολία του Σεζάν, Το μάτι και το πνεύμα*, μτφρ. Αλέκα Μουρίκη, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα

Rajchman, John (1998), *Constructions*, εκδ. MIT press

Sylvester, David (1975), *Η ωμότητα των πραγμάτων, Συζητήσεις με το Francis Bacon*, εκδ. Thames and Hudson, μτφρ. Παντελάκης, Σπύρος (2016), εκδ. ΑΓΡΑ, Αθήνα

Ursprung, Philip (2014), «Παρουσία: το ανάλαφρο άγγιγμα της αρχιτεκτονικής» στο *Sensing Spaces: Architecture Reimagined*, εκδ. Royal Academy of Arts

Κείμενα που χρησιμοποιούν *Deleuze & Guattari*:

Buchanan, Ian and Lambert, Gregg (2005), *Deleuze and Space*, εκδ. University of Toronto Press

Colebrook, Claire (2001), *Gilles Deleuze: Essential Guides for Literary Studies*, εκδ. Routledge Critical Thinkers

Colebrook, Claire (2002), *Understanding Deleuze*, εκδ. Routledge Critical Thinkers

Hannabuss, Stuart (2010), *The Deleuze Dictionary (Revised edition)*, επιμ. Adrian Parr, εκδ. Edinburgh University Press

βιβλιογραφία

Herzogenrath, Bernd, (2008), *Deleuze/Guattari & Ecology*, εκδ. Palgrave Macmillan

Hillier, J and Abrahams (2013), *Deleuze and Guattari: Jean Hillier in Conversation with Gareth Abrahams*, Πολωνία, εκδ. Association of European Schools of Planning

Grosz, Elizabeth (2001), *Architecture from the Outside, Cambridge*, εκδ. MA: MIT Press

Grosz, Elizabeth (2008), *Chaos, Territory, Art: Deleuze and the Framing of the Earth*, New York, εκδ. Columbia University Press

Krissel, Matthew (2004), *Gilles Deleuze: The architecture of space and the fold*,
https://digitalprocess.files.wordpress.com/2011/01/gillesdeleuze_fold.pdf

Spinoza, Baruch (1989), *Ethics*, ed., with rev. trans. G. H. R. Parkinson, London, εκδ. Dent

Χατζησάββα, Δημήτρης (2006) «Η διαγραμματική μηχανή αναπαράστασης στο έργο του E. Miralles», σελ. 273-282, *Η αναπαράσταση ως όχημα αρχιτεκτονικής σκέψης*, επιμ. Β. Τροβιά, Κ. Μανωλίδης, Γ. Παπακωσταντίνου, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας-Τμήμα Αρχιτεκτόνων, εκδ. Futura

Χατζησάββα, Δημήτρης (2008), «Τα όρια στη νομαδική σκέψη του P. Eisenman», εισήγηση στα πρακτικά του 8ου Εθνικού Συνεδρίου της Ελληνικής Σημειωτικής Εταιρείας με θέμα *Σημειωτική και Ιδεο-λογίες-Σύνορα, Περιφέρειες*,

βιβλιογραφία

Διασπορές, Φλώρινα

Χατζησάββα, Δημήτρια (2009), «Διεκδικήσεις ερμηνειών για την έννοια του εδάφους στη σύγχρονη αρχιτεκτονική», σελ. 179-193, *Η διεκδίκηση της υπαίθρου-νοηματοδότηση και κατοίκηση της φύσης στη σύγχρονη Ελλάδα*, επιμ. Κ. Μανωλίδης, Θ. Καναρέλης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας-Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Αθήνα, εκδ. Ίνδικτος

*χωρίς τέλος**